

כ

כ"א (19) ג 3
בשיטת הספירה לפי האלף-בית העברי - 21.

כביר (20) א 3
אזכור לכפר הערבי אבו כביר שהיה מדרום לרחוב זה ושוב קברו יהודי יפו את מתיהם במאות ה-1 עד ה-3 לספירה. המלה נזכרת בתנ"ך, למשל: "אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי" (איוב, לא). עוד ב-1933 הוקם מכון ביולוגי שהיה הגרעין שממנו התפתחה אוניברסיטת תל-אביב. היום שכונת תל כביר.

כביר [סמטה] (26) ב 3
ראו לעיל.

כ"ג (כפר שלם) (18) ב 2
בשיטת הספירה לפי האלף-בית העברי - 23.

כ"ג יורדי הסירה (13) ג 4
לזכר 23 צעירים חברי ההגנה* שנעלמו לבלי שוב, שבעה מהם בני תל-אביב, בימי מלחמת העולם השנייה. הם התנדבו למשימה שעליה החליט הצבא הבריטי, ונשלחו בראשות קצין בריטי, אנתוני פאלמר, כדי לחבל בבתי הזיקוק בטריפולי שבצפון לבנון, ולשלול בכך דלק חיוני מממשלת וישי הצרפתית ששלטה בלבנון ושיתפה פעולה עם הנאצים. הסירה, "ארי היס", הפליגה תחת מעטה כבד של סודיות ב-18 במאי 1941, ועקבותיה לא נודעו. בציבור נותר זכרם כ-כג (=23), כי איש לא ידע דבר על שליחותם, בוודאי לא על הקצין הבריטי שהיה עמם.

כהן, אלי (1924-1965) (8) ב 3
איש מודיעין ישראלי שפעל בסוריה, נתפס, עונה והוצא להורג. נולד במצרים, סייע לשמואל עזר (ראו מרזוק ועזר) בשכירת דירה, אך נחלץ מגורלם של משתתפי "העסק הביש" במצרים. עלה לישראל ב-1957 ועבד כמתרגם בחיל המודיעין בצה"ל וכן במחלקת החשבונות במשביר המרכזי. ב-1960 התגייס למוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים ונשלח מטעמו

לסוריה. הצליח לקשור קשרים הדוקים עם אישים בדרגים בכירים בדמשק, והעביר ארצה ידיעות חיוניות. נתפס בשעה ששידר לישראל. משפטו שודר ברדיו ובטלוויזיה של דמשק ובסיומו הוצא להורג בתלייה. ישראל עשתה ניסיונות לשחררו, או לקבל את גופתו לאחר מותו, אך לשווא.

כהן, הרמן (1842–1918) (16) **ב 3**
פילוסוף יהודי-גרמני. נולד בגרמניה. כתב על "יהדות וגרמניות" בניסיון למצוא קרבה בין שני העמים, וצפה להם שיתוף פעולה פורה – שנים ספורות לפני שנוסדה התנועה הנאצית ופחות מדור לפני השואה. ספרו הגדול, *דת התבונה מתוך מקורות היהדות*, תורגם לעברית.

כהן, יעקב, ד"ר (1881–1960) (5) **ד 1**
משורר, מחזאי, סופר ומתרגם. נולד ברוסיה, למד בשווייץ וקיבל תואר ד"ר לפילוסופיה ולאחר מכן היה מפעילי התנועה הרוויזיוניסטית בפולין. עלה לארץ-ישראל ב־1934. השיר הראשון שכתב נדפס ב־1900, וקובץ שיריו הראשון ראה אור ב־1903. בעקבות הפרעות בקישינוב כתב שירה לאומית, ובאחד משיריו נאמר "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום" – שאימצו בר גיורא* והשומר* כסיסמא. בארץ כתב כשלושים מחזות היסטוריים, סיפורים ושירי ילדים. תירגם מכתבי היינה וגתה.

כהן, ניסן – ראו ניסן (כהן)

כהן, עופר, פקד (1959–1989) (25) **ג 1**
קצין בילוש ומודיעין במשטרת יפו, שנפל במילוי תפקידו בפשיטה על פרדס שניר ביפו. במרחב אילון הקים, בין היתר, את יחידת הבילוש המרחבית. עבודתו במשטרת יפו היתה מגוונת. נחשב לדמות ייחודית ולמפקד בעל רוח מנהיגות שצעד בראש אנשיו.

כהן־שטם, אהרן (1860–1920) (16) **א 1**
מחנך עברי וממחדשי בית-הספר העברי בגולה. נולד בפולין, למד משפטים אך פעל כעורך־דין רק זמן קצר. ניהל תלמוד־תורה בלודז', ומ־1907 קורסים למורים בגרודנה, עם יידו ש"י טשרנא* ועם אחרים – רובם עלו לארץ-ישראל והיו ממחדשי החינוך העברי בארץ – ובמקומות אחרים ברוסיה. כתב מאמרים ברוסית בענייני חינוך.

כּוֹכְבֵי יִצְחָק (20) **ב 4**
שמו של מאסף עברי. ראה אור החל ב־1845 בווינה, אוסטריה (במקביל להופעתו של המאסף *כרם חמד**). בין היתר נדפסו בו תרגומי יצירות של היינה*, הרדר וכן

מיצירות אלעזר בן יהודה מוורמס. בסמוך רחובות נוספים בשמות כתבי עת ומאספים.

כורזים (5) ג 1

שרידי עיירה יהודית בגליל, צפונית לכנרת, מימי בית שני וגם אחרי החורבן, בימי המשנה והתלמוד. בחפירות שנערכו במקום התגלו שרידי בית כנסת מהמאה ה-2 לספירה ושרידים מיישוב מאוחר יותר. מושב בשם זה הוקם ב-1982 בסמוך.

כורש, המלך (המאה ה-6 לפנה"ס) (21) ג 1

מלך פרס שברשותו וביזמתו החלה שיבת ציון של בית שני. הביס את האימפריה הבבלית, הפך את פרס לאימפריה אדירה וייתכן שהוא עצמו, ובוודאי יורשיו, הגיעו בכיבושיהם עד יוון. ידוע מן התנ"ך כמלך שהפך על פיה את המדיניות האשורית והבבלית, להגלות את העמים המשועבדים - במחשבה כי עם שנטו עמו חסד ישתף פעולה עם השליט ביתר נכונות. ספר עזרא* נפתח בצו שפירסם המלך, ולפיו: "כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלוהי השמים, והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה. מי בכם מכל עמו, יהי אלוהיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלוהי ישראל" (עזרא, א). כורש החזיר לגולים השבים לירושלים את כלי המקדש שגזלו הבבלים.

כיכר - ראו לפי שמה

כיסופים (5) ד 2

קיבוץ בנגב המערבי, צפונית לנירים*, לא הרחק מרצועת עזה. הוקם ב-1951 בידי גרעיני תנועות נוער באמריקה בגזרה שסבלה מהתנכלויות קשות של ירי ומחבלים מהרצועה. השם סמלי, ונועד לתאר את רגש הגעגועים לציון בתפוצות. בסמוך רחובות רבדים, משמר הירדן ועטרות.

כל ישראל חברים (22) א 3

שמה העברי של אגודת "אליאנס איזראליט אוניברסל" שנוסדה בצרפת ב-1860 במטרה להילחם על זכויות יהודים במזרח התיכון, במזרח אירופה ובצפון אפריקה ולדאוג להשכלתם. השם נגזר מהתלמוד הירושלמי ומשולב בסוף תפילת שחרית לשבת בסידור התפילה, אחרי הקריאה בתורה: "מי שעשה נסים לאבותינו וגאל אותם מעבדות לחרות, הוא יגאל אותנו בקרוב ויקבץ נידחינו מארבע כנפות הארץ, חברים כל ישראל ונאמר אמן". הרעיון להקמת האגודה נזרע עוד בימי עלילת דמשק ב-1840, כשמונטיפיורי* וכרמיה* פעלו לסיכולה ולהצלת הנאשמים.

הרוח החיה בכ"ח היה אדולף כרמיה, והיא זכורה בעיקר בזכות בתי-הספר שהקימה, בין היתר ביפו וברמת אביב; לשון הלימוד ברובם היתה צרפתית. ב-1870 הקים בא כוח האגודה, קרל נטר*, את בית הספר החקלאי מקוה ישראל*.

כנפי נשרים (22) א 1
נגזר משמו של המבצע המוטס שבמסגרתו הובאו יהודי תימן לארץ בימיה הראשונים של המדינה, 1949–1950, "על כנפי נשרים"; נקרא גם "מרבד הקסמים". המקור בתנ"ך: "ואשא אתכם על כנפי נשרים" (שמות, יט) – כלומר, בצעמה, בביטחון ובמהירות.

כנרת (22) א 5
ימת המים המתוקים היחידה בארץ-ישראל. פניה יותר מ-200 מטר מתחת לפני הים. מקור השם בתנ"ך: "עד קצה ים כנרת" (יהושע, יג), והיא נקראת גם ים טבריה* וים גינוסר – שהוא גם שמו של קיבוץ בצפון-מערב הימה (1937) ושם יישוב יהודי קדום. לחופה המערבי הוקמו המושבה כנרת (1909), קבוצת כנרת (1913), דגניה* ועוד; ולחופה המזרחי – הקיבוצים עין גב, האון ועוד. הירדן* נשפך אליה מצפון וחוזר ויוצא ממנה בדרכו דרומה (עד ים המלח), והיא משמשת מאגר עיקרי שממנו שואב המוביל הארצי את מימיו.

כסלו (20) א 4
החודש השלישי בלוח השנה העברי, והעשירי בלוח הקדום. אורכו משתנה, לעתים יש בו 29 יום (חסר) ולעתים – 30 (מלא). מזלו – קשת. מיום כה בו חל חג החנוכה, הנמשך 8 ימים, לזכר ניצחון שומרי הדת על המתיוונים ועל הסורים-סלווקים המשעבדים. מדליקים נר אחד כשירד הלילה על כ"ד בו, ומוסיפים נר בכל יום נוסף. זהו חג מימי בית שני, ואולי משום כך אין שובתים בו מעבודה.

כפר גלעדי (21) ד 3
קיבוץ בגליל העליון מדרום למטולה* ומצפון לתל חי*. נקרא תחילה כפר ב"ג (=בר גיורא*), כשם הארגון שקדם להשומר), ואחרי מותו (משפעת) של ישראל גלעדי (1886–1918), מראשוני ארגון השומר* שהיה ממייסדי הכפר ב-1916 – הוסב על שמו. אנשי הקיבוץ נטשו את המקום אחרי הקרב על תל חי ב"א באדר תר"פ (1920) שבו נהרגו טרומפלדור* וחבריו. הקיבוץ הוקם מחדש לאחר כחצי שנה. במוזיאון במקום – סיפור ההתיישבות באצבע הגליל וההגנה עליה.

כפר יונה (11) ד 1
מושבה בשרון, מזרחית מנתניה. הוקם ב-1932 ונקרא על שם יונה (האן) פישר (1871–1929), ממנהיגי הציונות בבליה

ומראשי התנועה הציונית אחרי מותו של הרצל; בנו, מוריס (1903–1965), היה שגריר ישראל לצרפת ולאיטליה. היישוב עמד במלחמת העצמאות מול פלישת גדודי צבא עיראקיים.

כפר סבא (22) א 2

עיר בדרום השרון, בסביבת המקום שבו שכן כפר יהודי קדום באותו שם (שהשתמר גם בכפר הערבי שעל מקומו נבנו שכונות קפלן, יוספטל ועוד). את האדמות רכש רוטשילד* עוד ב־1892, ורכשו אותן ממנו איכרים מפתח תקוה*. אכלוס המושבה החל ב־1905, ובתי הקבע הראשונים נבנו ב־1912. כשהתורכים פינו את תושבי יפו מבתיהם במלחמת העולם הראשונה, מצאו חלק מהם מקלט כאן; ובקרבות בין התורכים לאנגלים – נהרס רוב המושבה. גם ב־1921 נהרסה, שוקמה והיתה לאחת המושבות הגדולות. קיבלה מעמד של עיר ב־1962. לראשונה חדלה להיות עיר ספר ב־1967, אחרי מלחמת ששת הימים*.

כ"ץ, יעקב יוסף (המאה ה־18) ב 2

רב ומהראשונים שלימדו את תורת החסידות. שמו המלא רבי יעקב יוסף הכהן כ"ץ מפולנאה. לא ידוע היכן נולד, וגם שנות חייו (1710–1782) הן בגדר השערה. בהיותו אב בית דין בעיר שרגורוד בפודוליה התקרב לבעש"ט* והפך לתלמידו; בספרו *תולדות יעקב יוסף* מתוארת דמותו הרוחנית של הבעש"ט*. לאחר מכן היה אב בית דין ברשקוב, בנמירוב ולבסוף בפולנאה. תלמיד אחר, דב בר ממזריץ*, היה ליורשו של מייסד החסידות; ואילו יעקב יוסף נטל על עצמו להפיץ את תורתו. לספרים שכתב מקום מרכזי בספרות החסידית.

כצנלסון, בת שבע (1897–1988) ד 4

חברת כנסת. נולדה באוקראינה, עלתה לארץ־ישראל ב־1911 ועסקה שנים רבות בהוראה. החלה בפעילות ציבורית בארגון עליית הנוער* שהנהיגה הנרייטה סולד*, מילאה תפקידים שונים בויצ"ו והיתה חברת כנסת במחצית הראשונה של שנות ה־50. בנה הוא שמואל תמיר*.

כרם התימנים (22) א 1

על שם שכונה שקדמה לתל־אביב. הוקמה הרחק מפאתי יפו, צפונית לשכונות היהודיות נוה צדק*, אחוה*, נוה שלום*, יפה נוף* ועוד. בתיה הראשונים נבנו ב־1904 על חלק מאדמות מנשיה, שאותן רכשו משפחות שלוש* ומויאל, צפונית למקום שעליו נבנתה אחוזת בית*, ונקראה תחילה מחנה ישראל. את השכונה הקימו יוצאי תימן, על כרם שהיה במקום, ומכאן השינוי בשם. אחרי מלחמת העולם הראשונה הסתפחה לתל־אביב.

כרם חמד (20) ב 4
מאסף עברי לחכמת ישראל, שראה אור בוונה מאז שנת 1832 – במקום הירחון בכורי העתים שחדל להופיע אחרי שתיים-עשרה שנים. מ־1845 ראה אור בוונה גם כתב העת כוכבי יצחק*. בסמוך גם רחוב זה ורחובות נוספים בשמות כתבי עת.

כרמי [בן ראובן] (20) א 3
נכדו של יעקב אבינו שהיה בשבעים הנפש שירדו מצרימה. (וכן היה זה שם בן יהודה ושם נכדו.)

כרמי, דב (1905–1962) ד 3
אדריכל. נולד באודסה, רוסיה, עלה לארץ-ישראל ב־1921 ולמד אמנות בבצלאל בירושלים ואדריכלות באוניברסיטת גנט בבלגיה. מחלוצי הסגנון הבין-לאומי בארץ. תיכנן יותר מ־200 בניינים, ובהם: היכל התרבות בתל-אביב (בשיתוף עם רכטר*), התיאטרון הקאמרי בפסג' הוד, בית "אל-על", בית הדר דפנה, בית ספר ארמן ביפו, הבנק לסחר חוץ, בית ספר אורט, בניין איגוד המסחר, אודיטוריום ויזו ובניין המנהלה באוניברסיטה העברית בירושלים, מכון התקנים, מכון לחקר הבנייה בחיפה, בית הועד הפועל בתל-אביב ועוד. ראשון חתני פרס ישראל לאדריכלות תשי"ז–1957. בנו, רם, הצטרף אליו ב־1956.

כרמיה, יצחק אדולף (1796–1880) א 4
שׂר וחבר פרלמנט בצרפת, שפעל רבות למען יהודים במדינות שונות. נולד למשפחה מאנוסי פורטוגל. למד משפטים והיה עורך דין. פעל לצד מונטיפיורי* נגד עלילת הדם של דמשק, והיה ממייסדי האגודה כל ישראל חברים*. כחבר הפרלמנט הצרפתי עשה למתן אזרחות צרפתית ליהודי אלג'יריה, ובכך הגן עליהם מהתנכלויות הערבים המוסלמים בארץ זו. על שמו קיבוץ כְרָמִיָה שהוקם ב־1950 סמוך לחבל עזה, ליד מרדכי ולזיקים, דרומית לאשקלון.

כרמלית (22) א 1
השם שניתן לקצהו הדרומי של שוק הכרמל. מלה זו מופיעה בתלמוד, ופירושה מקום שאינו רשות היחיד, אך משום שיש בו מכשול (טבעי או מלאכותי) אינו יכול להיחשב לרשות הרבים ובשבת יש לו מעמד מיוחד.

ל"א

2 ב (18)

בשיטת הספירה לפי האלף-בית העברי - 31.

לאה המשוררת

2 ב (6)

על שמה של ד"ר לאה גולדברג (1911-1970), משוררת, סופרת וחוקרת. נולדה בפרוסיה (היום פולין), נדה עם הוריה לרוסיה והתיישבה ב-1918 בליטא. השלימה דוקטורט בבלשנות שמית ב-1933. עלתה לארץ-ישראל ב-1935 והתגוררה בתל-אביב. היתה ממשוררי קבוצת "יחדיו" עם אלתרמן* ושלונסקי*. כתבה שירים, גם לילדים, רומנים (והוא האור, 1946), סיפורים לילדים (נסים ונפלאות, ידידי מרחוב ארנון* - כשם הרחוב שבו התגוררה), ופזמונים - ובהם "שיר הנמל" עם בנייתו בתל-אביב שהלחינה רבקה לוינסון: "למרחקים מפליגות הספינות, / אלף ידיים פורקות ובונות..." והשיר "תל-אביב" שהלחין ארגוב*: "אז היה לה עדיין ריח של ים, / של צדפים, וקליפות תפוזים ושרב טרם-קייץ..." כן עיבדה מעשיות ויצירות ספרותיות (המפוזר מכפר אז"ר של מהרשק), תרגמה (אין פרפרים פה, שירי ילדים מגיטו טרזיינשטאט; המלך צב-צב של ד"ר סוס), היתה מעורכי ספריית פועלים (1944-1951), ומרצה לספרות כללית באוניברסיטה העברית מ-1952. כתבה מאמרים על ספרות ילדים (בין סופר ילדים לקוראינו), וטיפחה במחקרה את המשורר אברהם בן יצחק (סונה).

לאה ודוד (איזמוז'יק)

2 א (6)

על שמם של לאה (1874-1962) ודוד (1874-1952) איזמוז'יק, ממיסדי אחוזת בית* ומבוני הבתים הראשונים בתל-אביב (לילינבלום 22). דוד איזמוז'יק נולד בבלרוס, ניהל בית חרושת לזכוכית וסחר בעצים. עם לאה אשתו ועם ילדיו עלה לארץ-ישראל ב-1906 ופתח בית-מסחר לחומרי בניין ביפו. במקביל לעסקיו נודע בפעילותו הציבורית הענפה, היה חבר ועד אחוזת בית, חבר ועד תל-אביב וסגנו של ראש הוועד מאיר דיזנגוף*, חבר ועדת החיטה והקמח וחבר ועד ההגירה לעזרת המגורשים מתל-אביב ויפו באביב 1917. בין היתר יזם את הקמתה של תחנת מכבי האש, היה ממיסדי "משפט השלום העברי בארץ-ישראל", סמכות שיפוטית יהודית שהוקמה תחת שלטון המנדט ופעלה בתל-אביב "לפי

עקרונות של צדק", וכיהן כשופט במסגרת זו. מעת לעת נדפסו מאמרים פרי עטו בהארץ ובעיתונים אחרים, בעיקר בענייני היישוב ובנושאים מוניציפליים.

לאונרדו דה וינצ'י (1519–1452) (16) א 4
גדול האמנים בתקופת הרנסנס. נולד באיטליה, והיה צייר, פסל, אדריכל, מהנדס, ממציא ועוד. נולד בעיירה וינצ'י בטוסקנה (איטליה). למד אצל וֶרוֹקִיו. ב־1482 ביקש להתקבל לשירותו של הדוכס ספורצה, כמהנדס שיוכל לעסוק גם בציור ופיסול. מ־1499 היה בערים שונות, ולבסוף נענה להזמנת פרנסואה מלך צרפת ועבר לארמון קלו ליד אמבואז. ציורו המפורסם ביותר, *מונה ליזה*, מוצג במוזיאון הלובר בפריס. תיכנן מסוק, צוללת והמצאות נוספות מאות שנים לפני שפותחה הטכנולוגיה ונמצאה הדרך לבנותם.

לאן א' [סמטה] (21) ד 1
כשם יצירתו המרכזית של פיארברג*, המבטאת את המבוכה והבלבול שלו ושל בני דורו. בסיפור, שנכתב בימיה הראשונים של התנועה הציונית, מתנהל מאבק אידאולוגי בין ההשכלה למסורת, בין ההתבוללות ובין התשובה החלופית לשאלה "לאן" – לארץ־ישראל.

לאן ב' [סמטה] (21) ד 1
ראו לעיל. לא במקרה נבחרו סמטאות ללא מוצא, הפונות מפארברג*, לציון יצירה ספרותית זו.

לב, אברהם (16) ב 4
כינויו של אברהם ישראל (1866–1921), שניתן לו על שום לבו הטוב. היה סוחר בנפט, עלה לארץ־ישראל ב־1911 ורכש מגרש באחוזת בית*, מאלה שלא עלו בגורל בהגירת היסוד, ברחוב רוטשילד מספר 1. הקבלן וילסון בנה למענו בית גדול ומרשים. לב היה חבר בוועד ועסק בפעילות ציבורית ענפה. היה מראשי האגודה חברה חדשה* שהקימה שכונה בשם זה (היום רחוב אלנבי*), ומחברי ועד ההגירה בראשות דיזנגוף* שהגיש סיוע למפוני תל־אביב במלחמת העולם הראשונה. גוטמן מזכיר אותו ואת ביתו בספרו *שביל קליפות התפוזים*. בבית זה גרו גם שרה בתו עם בעלה, ישראל רוזוב.

לבון, פנחס (1904–1976) (21) ג 4
שר בממשלת ישראל ומזכיר ההסתדרות. נולד בגליציה, ולמד משפטים. הקים תנועה ברוחו של א"ד גורדון, גורדוניה, עלה לארץ־ישראל ב־1929 עם גרעין ההתיישבות הראשון של תנועתו והתיישב בחולדה שאך נעזבה עקב

הפרעות באותה שנה. היה שר החקלאות (1950–1952) ושר הביטחון (1954–1955) – התפטר בעקבות "עסק הביש" במצרים אף-על-פי שהתבצע – לטענתו – ללא אישורו. היה מזכיר ההסתדרות פעמיים: ב־1949–1951 ושוב ב־1955–1961. התפטר בשל מאבקו על רקע דרישתו התקיפה לחקור את עסק הביש במצרים ולזכותו מאחריות למתן ההוראה, אך הפרשה הוסיפה להכות גלים.

לְבוֹנְטִין, זֶלְמָן דוֹד (1856–1940) (21) ד 2

מראשוני היישוב החדש בארץ ומהוגי רעיון הקמתה של תל-אביב. נולד ב־בֶּלְרוּס וקיבל חינוך תורני. היה מראשוני המצטרפים לחובבי ציון*, שמטעמם נשלח לארץ-ישראל לרכוש קרקעות ב־1882. יסד ביפו אגודת מתיישבים בשם יסוד המעלה*. רכש עם דודו את האדמות שעליהן קמה ראשון לציון. חזר לרוסיה, ובהמלצת מ' אוסישקין* התמנה לנהל את "אוצר התיישבות היהודים" בלונדון, וב־1903–1924 ניהל את בנק אפ"ק* ביפו. עוד בשנתו הראשונה בארץ כתב מאמר שבו הציע להקים שכונות עירוניות מודרניות; היה מהתומכים הראשיים במתן הלוואה נדיבה מכספי הקק"ל* לאחוזת בית* ונתן לה ערבות מטעם בנק אפ"ק. היה מיוזמי הקמתו של בית הכנסת הגדול ברחוב אלנבי. אזרחות כבוד של תל-אביב הוענקה לו ב־1936 במלאת לו 80. כתב ספר זיכרונות בשם לארץ אבותינו. אחיו, יחיאל יוסף (1861–1936) היה סופר עברי ומראשוני חובבי ציון.

בלבוב (19) ד 3

שם סמלי, לציון חידוש הצמיחה שהביאה הצינונות לארץ-ישראל. מלה זו מציינת את הצמיחה החדשה של עצים וצמחים לעת האביב.

לבנדה, יהודה ליב (1835–1888) (20) ב 3

סופר יהודי מחובבי ציון*. נולד ב־בֶּלְרוּס. לימד בבית-ספר ממשלתי יהודי ב־1854–1860 ומאז היה יועץ למושל וילנה לעניינים יהודיים. מ־1860 כתב מאמרים שבהם יצא להגנת היהודים וזכויותיהם, אך התפלמס עם החרדים והטיף להשתלבות היהודים בחברה הרוסית; ב־1871–1881 הוציא לאור את "הספרייה היהודית", ספרים ברוסית ובהם גם רומן משלו. בעקבות הפרעות ברוסיה ב־1881 היה לאחד מחובבי ציון הנלהבים.

לבנדובסקי, אליעזר (1821–1894) (24) ב 1

חזן ומוסיקאי יהודי. נולד בפולין וחי בגרמניה. למד מוסיקה באקדמיה לאמנויות בברלין. סייע לחזנים בברלין, עיבד יצירות חזנות של אחרים לארבעה קולות והתמנה למנצח על מקהלת בית הכנסת ב־1840. עם הקמת בית הכנסת הרפורמי בברלין ב־1864 חיבר תפילה בליווי עוגב, יצירתו

העצמאית הראשונה בתחום החזנות. ספרו הראשון שכלל יצירות לשבת ולחגים, *קול רינה ותפילה*, ראה אור ב-1871.

לבנון, חיים (1899-1986) (12) א 2
ראש העירייה הרביעי של תל-אביב-יפו. נולד בקרקוב, פולין, ולמד הנדסה באוניברסיטה בעירו. עלה לארץ-ישראל ב-1927, היה מורה בפתח תקוה וממייסדי עיתון הבוקר וחבר הנהלתו, מזכיר הסתדרות הציונים הכלליים, ציר לקונגרסים הציוניים, חבר בהנהלות קק"ל וקרן היסוד. מ-1951 כיהן כסגן ראש עיריית תל-אביב, ובשנים 1953-1959 היה ראש העירייה. בתקופת כהונתו הוקמו אוניברסיטת תל-אביב, היכל התרבות והמכון לחקר הציונות. הרחוב על שמו מוליך לאוניברסיטה ונקרא תחילה על שמה.

לבני, איתן (1919-1991) (18) ב 4
ממפקדי האצ"ל וחבר כנסת. נולד בפולין, היה פעיל בתנועת בית"ר ועלה לארץ-ישראל ב-1925. הצטרף לאצ"ל, ובתחילת 1944 מונה לקצין המבצעים הראשי של הארגון והיה חבר המפקדה הראשית. כשפעלה תנועת המרי העברית היה נציג האצ"ל במפקדה הראשית. נאסר ב-1946, לאחר התקפה על תחנת הרכבת באשדוד, ונידון ל-15 שנות מאסר. נמלט מכלא עכו יחד עם 40 אסירי אצ"ל ולח"י במאי 1947 - הוא עצמו פיקד על הפריצה מתוך הכלא, שאליו פרצו חבריו. פעל בשליחות האצ"ל באירופה. היה מפקד גדוד בצה"ל, ושוחרר בעקבות פרשת אלטלנה. היה פעיל בתנועת החרות וחבר כנסת מטעמה מ-1974 עד 1984, כיהן בוועדת החוץ והביטחון וכיו"ר ועדת הכנסת ושימש משקיף מטעם הכנסת במועצת אירופה.

ל"ה (19) ג 3
בשיטת הספירה לפי האלף-בית העברי - 35.

לה גווארדייה, פיורילו הנרי (1882-1947) (20) א 2
ראש עיריית ניו יורק. נולד בארצות-הברית למשפחת מהגרים מאיטליה. למד משפטים והיה ציר בבית הנבחרים ב-1916-1933, אך התפטר לזמן מה והיה לטייס אמריקאי כשהצטרפה ארצו למלחמת העולם הראשונה. ב-1933-1945 היה ראש עיריית ניו יורק, ובמלחמת העולם השנייה - ניהל את המשרד להגנה אזרחית. ב-1946 היה למנהל סוכנות אונרר"א של האו"ם המטפלת בסעד ובשיקום פליטים. אוהד הציונות.

להט, שלמה - ראו טיילת להט

ל"ז (18) ב 3
בשיטת הספירה לפי האלף-בית העברי - 36.

לואי מרשל – ראו מרשל, לואי

לובטקין, צביה (1914–1978) (18) ב 3
 ממפקדי המרד בגיטו וארשה. נולדה בפולין, היתה פעילה ציונית עוד מימי לימודיה בתיכון וצירה לקונגרס הציוני של 1939 בז'נווה. חזרה לגיטו, והיתה האשה היחידה במפקדה העליונה של הארגון היהודי הלוחם (אי"ל). נחלצה בחיים כשנכבש הבונקר ברחוב מילא 18 ורבים, ובהם מפקד המרד מרדכי אנילביץ*, מצאו את מותם. המשיכה להילחם לצד יצחק (אנטק) צוקרמן*, לימים בעלה, נמלטה עמו ולחמה עם הפרטיזנים. היתה פעילה בארגון ה"בריחה" שסייע בידי פליטים יהודים לעזוב את אירופה החרבה ולהגיע לארץ-ישראל שתחת שלטון בריטניה. עלתה לארץ-ישראל ב-1946. ב-1949 היתה ממייסדי קיבוץ לוחמי הגיטאות בחוף הגליל מצפון לעכו*, ובו "בית לוחמי הגיטאות" על שם יצחק קצנלסון*, מוזיאון לזכר השואה ומוסד לחקר השואה והגבורה. נבחרה להנהלת ההסתדרות הציונית.

לודויפול, אברהם לייב (1865–1921) (20) ב 4
 חבר הוועד של תל-אביב, סופר עברי מתרגם ועורך. נולד למשפחה חסידית בווהלין, רוסיה, ניסה לעלות לארץ-ישראל ב-1890, אך לא הורשה לרדת מהספינה; הפליג לצרפת ולמד בסורבון. היה עיתונאי ודיווח על משפט דרייפוס*. השתתף בכינוס הקונגרס* הציוני הראשון. היה העורך הראשון של הצופה (מ'1903) והשתתף בעריכת כתב עת לנוער, מולדת. עלה ארצה ב-1907 ולצד עבודתו בתחום הביטוח היה פעיל בחיי הציבור בתל-אביב כמעט מראשיתה. מת ביום שבו נערכו הלוויות הנרצחים בבית יצקר*.

לוזים (27) ג 2
 שם אחר לשקדים ולמינים של עצי שקד*. לוז היה שמה הקדום של בית אל או שם עיר סמוכה: נזכר בחלום יעקב ובתקופת כיבוש הארץ; וכן שם חוליה בעמוד השידרה בעלת סגולות פלאיות – ומכאן ביטויים שעניינם מרכז, תמצית או כוח.

לוחמי גליפולי (20) א 1
 אנשי גדוד נהגי הפרדות, הגלגול הראשון לרעיון הגדוד העברי* במלחמת העולם הראשונה שהגו טרומפלדור* וז'בוטינסקי*. הבריטים גייסו צעירים יהודים מארץ-ישראל, מינו להם מפקד בריטי (פטרסון*), טרומפלדור היה סגנו) ושיבצו אותם במערך שירותי האספקה בחזית גליפולי, שבה ניטשה מלחמה נגד התורכים העות'מנים שהיו אז השליטים בארץ-ישראל.

לוי, יוסף (1916–1948) (22) א 2
 מפקד האצ"ל בתל-אביב. נולד בהרטוב*, היה חבר ההגנה*

ונעצר בפתח תקווה, שבה גדל מנעוריו. במעצר הושפע מדוד רזיאל* והצטרף לאצ"ל. היה מפקד מחוז פתח תקווה* ונודע בשמו המחתרתי גונדר עוזי. ב־1944 נעצר, והיה מגולי אריתריאה*. השתתף במבצעי הבריחה, ומ־1946 היה מפקד מחוז תל־אביב של האצ"ל. נטל חלק בשחרור יפו במלחמת העצמאות, נפצע בקרב ונפטר מפצעיו כשבועיים לפני הכרזת המדינה.

לוי יצחק מברדיצ'ב (1740–1809) (17) ג 2
מראשי תנועת החסידות, רב ואדמו"ר נערץ. נולד בגליציה למשפחת רבנים, הושפע מהחסידות והיה לתלמידו של רבי דב בר המגיד ממזריץ',* שימש כרב בקהילות שונות ונדרף בידי ה"מתנגדים". ב־1785 התיישב בברדיצ'ב שבה שימש רב ואדמו"ר עד מותו. התפרסם בסניגוריה שלימד על ישראל: אפילו בפסוקים בתנ"ך בגנות ישראל מצא דבר שבת. ספרו קדושת לוי דן בתורה, במסכת אבות ובמשנה; וה"קדיש" שחיבר נפוץ מאוד – בין השאר ביצע אותו הזמר האפריקאי־אמריקאי פול רובסון (1898–1976).

לוי נחום, משה – ראו מל"ן

לוי־ג'ורג', דייוויד (1863–1945) (21) ג 1
ראש ממשלת בריטניה. ממעצבי דמות העולם אחרי מלחמת העולם הראשונה. כיהן כראש הממשלה ב־1915–1922 – וממילא גם בשעה שהתנהלה המערכה המדינית של הציונות על הצהרת בלפור*, שלה נתן את ברכתו. על שמו הקיבוץ רמת דוד בעמק יזרעאל, שהוקם ב־1926 ונקרא תחילה עיינות. (ב־1936 האמין בכוונותיו הטובות של היטלר, אך כבר ב־1938 התנגד בתוקף לניסיונות "לפייס" את גרמניה בויתורים על חשבון צ'כוסלובקיה.)

לויטה, ליאון (1878–1944) (5) ד 3
ממנהיגי הציונות ברוסיה ובפולין. נולד בקובנה, ובעקבות מהפיכת "התורכים הצעירים" ב־1908 הקים מרכז מדיני ציוני באיסטנבול. עשה במוסקבה מ־1914 ובווארשה מ־1918. אירגן את העלייה מפולין ועודד יזמות כלכליות של עולים מן המעמד הבינוני. עלה לארץ־ישראל ב־1939. מיוזמי לשכת המסחר פולין־ארץ־ישראל.

לְוִיטֵן, יצחק־איסק איליץ' (1861–1900) (8) א 4
צייר נוף יהודי־רוסי ופרופסור באקדמיה לאמנות במוסקבה. נולד בליטא, הציג בתערוכות מאז 1884. צייר בימי חייו כאלף ציורים, ונחשב לטוב בציירי הנוף ברוסיה. בין יצירותיו "יום אפור", 1888; "הדרך לסיביר", 1892 – שתיהן במוסקבה.

ליון, שמריהו, ד"ר (1867-1935) (16) ב 4
 מפעילי הציונות בגרמניה ובארצות-הברית, מיוזמי הטכניון. נולד ברוסיה, למד בקניגסברג ובברלין שבגרמניה וקיבל תואר ד"ר לפילוסופיה. היה רב בגרודנו ואחר כך ביקטרינוסלב ב-1896-1904, ציר לקונגרסים הציוניים וממתנגדיה התקיפים של תכנית אוגנדה. ב-1906 נבחר ל"דומה", הפרלמנט של רוסיה, מטעם "הרשימה הלאומית היהודית" בוילנה, ליטא, וב-1911 - להנהלה הציונית. נטל חלק בניהול הטכניון ועמד בראש המאבק להשלטת העברית כשפת הלימוד בו; כשהמאבק נכשל, התפטר מחבר הנאמנים של הטכניון. התגורר בארץ-ישראל בשנים 1912-1913, היה באמריקה במלחמת העולם הראשונה ואחריה חזר לברלין והיה עם ביאליק* ואחרים ממייסדי הוצאת "דביר"; ב-1924 חזר ארצה. על שמו כפר שמריהו ליד הרצליה, שהוקם ב-1936 בידי עולים מגרמניה.

לוינסקי, אלחנן לייב (1858-1910) (6) א 1
 סופר ומוציא לאור. נולד בליטא, ביקר בארץ-ישראל ב-1881, חזר לרוסיה והיה מחובבי ציון*. ב-1892 החל לשווק ברוסיה את היינות של חברת "כרמל" הארצישראלית ושילב בעבודתו תעמולה ציונית. היה ממייסדי הוצאת הספרים "מוריה" ועיתון בידיש, גוט מורגען. כתב פיליטונים בחתימת רבי קרוב, ואוטופיה ציונית בשם מסע לארץ-ישראל בשנת ת"ת (היא שנת 2040). על שמו מכללת לוינסקי להכשרת מורים וגננות בתל-אביב.

לונדון [גן, ואתר ההעפלה] (17) ד 4
 בירת בריטניה. נוסדה בידי הרומאים שפלטו לאנגליה בימי הקיסר קלודיוס. מלך או מלכה ישבו בה מאז הכיבוש הנורמני, ב-1066 לספירה, ומאז היא גם הגדולה בערי אנגליה. אנשי תיאטרון שפעלו בה, ובעיקר ויליאם שיקספיר, הפכו אותה לבירת הבמה העולמית לשנים רבות. ליופייה תרמה שריפה ענקית באמצע המאה ה-17, שבעקבותיה הוטל על האדריכל כריסטופר רן לתכנן חלקים ניכרים מחדש. הגן נקרא בשמה כאות כבוד לעמידת תושביה בהפצצות הכבדות במהלך מלחמת העולם השנייה. בחודש נובמבר 2003 נחנך בגן אתר ההעפלה. במרכז הגן אנדרטה, שעליה חקוקים שמות הספינות שהביאו לארץ-ישראל בתקופת המנדט יותר מ-120,000 יהודים שלא ברשות השלטונות הבריטיים.

לונץ, אברהם משה (1854-1918) (21) ג 1
 מחוקרי ארץ-ישראל והמו"ל המרכזי בתחום זה בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. נולד בקובנה (אז ברוסיה), עלה עם הוריו לארץ-ישראל ב-1867 והתיישב בירושלים, למד

בישיבת "עץ חיים" ונמשך אל ההשכלה*. כתב מדריך בשם *נתיבות ציון וירושלים* (1876, והוא בן 22). ב-1879 התעורר, ולמרות זאת פירסם מחקרים חשובים, רובם על ירושלים, סדרת שנתונים בשם *ירושלים* שהתמידה 13 שנים וכן 21 כרכים נוספים של *לוח ארץ-ישראל*. נמנה עם מייסדי החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל והיה חבר בוועד הלשון העברית. ב-1902 הקים את בית החינוך לעיוורים בירושלים.

לוע הארי

צמח שדה או גינה: המין הקרוי לוע ארי גדול נפוץ בחורשות בגליל, אך תורבת ופרח גם בגינות רבות, בעיקר בשנים שבהן היה מקובל לגדלו. שמו נובע מצורתו של הפרח – שאפשר לצפות בו באביב ובראשית הקיץ: כותרת בעלת שתי שפתיים; חרק שינחת על שפתו התחתונה עשוי לגרום לפתיחת ה"לוע", ובהיכנסו יתכסה באבקה שבעזרתה יפרה פרח אחר כשייכנס אליו. לאחרונה בוטל הרחוב.

לוריא, יוסף, ד"ר (1871–1937) (17) ג 4
ראש מחלקת החינוך של ההסתדרות הציונית. נולד בליטא, היה מורה וסופר, ב-1899–1902 ערך שבועון ציוני ביידיש, *דער יוד* ובשנים הבאות ערך כתבי עת ציוניים אחרים. עלה לארץ-ישראל ב-1907 והיה מורה בגימנסיה* העברית הרצליה. עמד בראש הסתדרות המורים. אחרי מלחמת העולם הראשונה מונה לראש מחלקת החינוך של ההסתדרות הציונית. היה חבר באגודת "ברית שלום".

ל"ח (18) ב 3
בשיטת הספירה לפי האלף-בית העברי – 38.

לח"י (19) ד 4
ראשי תיבות של *לוחמי חרות ישראל*, ארגון מחתרת יהודי שפעל נגד הבריטים בתקופת המנדט. הוקם ב-1940, על רקע החלטת האצ"ל* לחדול מפעילות נגד הבריטים עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. בראש הארגון החדש עמדו ראשי המפקדה של האצ"ל ולמנהיגם היה אברהם שטרן*, יאיר*. הפעולות נגד הבריטים נקטעו לזמן מה עם רצח יאיר, חודשו ונמשכו עד מלחמת העצמאות. כדי לממן את פעולותיו שדדו חברי הארגון בנקים; מעשים אלה, והתנקשות בחיי קצינים בריטים שעלתה גם בחיי חפים מפשע, גרמו לבידודו של לח"י ביישוב העברי. בין היתר נפצע הנציב העליון מק-מייקל בידי אנשיה, לורד מוין נורה בידי אליהו חכים* ואליהו בית צורי*; גם רצח הרוזן ברנדוט (מתוך מטעם האו"ם) בירושלים נעשה בידי "חזית המולדת" של אנשי הלח"י.

לחובר, ירוחם פישל (1883–1947) (12) א 2
 חוקר הספרות העברית החדשה. נולד בפולין, שימש כמורה לספרות בווארשה וכתב על שירתו של טשרניחובסקי עוד ב־1904. עלה לארץ־ישראל ב־1927, התגורר בתל־אביב. ערך כתבי עת ספרותיים שונים והיה עורך ומנהל הוצאת הספרים "שטיבל". ספרו העיקרי הוא *תולדות הספרות העברית החדשה*; הקדיש את שנותיו האחרונות לתרגום סטעים מתוך *ספר הזהר* ולספר על ביאליק.

לטריס, מאיר הלוי, ד"ר (1800–1871) (16) א 3
 סופר ומשורר עברי בתקופת ההשכלה*. נולד בגליציה למשפחת מדפיסים, ששמם נגזר ממלאכתם – סָדֵר אותיות. הושפע מספרות ההשכלה* ומהכרות אישית עם רנ"ק*. כתב שירים, וספרו הראשון *דברי שיד* נדפס ב־1822. למד תחילה באוניברסיטת לבוב וקיבל תואר דוקטור ב־1844 מאוניברסיטת פראג. פעל בווינה, ועל ספרו *אגדות מן המזרח* (1847) העניק לו קיסר אוסטריה אות הצטיינות. הרצה על השירה העברית בימי הביניים והגיה מהדורה של התנ"ך שהדפיסה חברה מיסיונרית. תירגם לעברית מהשירה הרומנטית האירופית (שילר, ביירון), עיבד מחזות (ראסין* ואחרים) ועוד.

ליב שרה'ס [בן שרה] (1730–1796) (26) ב 2
 דמות מפורסמת בחסידות. נולד ברובנה, ונמנה עם תלמידי הבעש"ט* שלא הניחו שושלות ואף לא היו אדמו"רים – אלא התפרסמו בגדולתם בתחומים אחרים. ייתכן שהיה גם מתלמידי רבי דב בר המגיד ממזריץ*. על רבי ליב שרה'ס התהלכו סיפורי פלאים ואגדות רבות דבקו בו. הוא הרבה בנסיעות כדי לאסוף תרומות למעשי צדקה, ובעיקר לפדיון שבויים, וכונה "הצדיק הנסתר".

ליבנדובסקי אליעזר – ראו לבנדובסקי אליעזר

ליבנה, אליעזר (1902–1975) (18) א 3
 הוגה דעות, חבר כנסת מטעם מפא"י וממקימי התנועה לארץ־ישראל השלמה. נולד בפולין ועלה לארץ־ישראל ב־1920. עבד כפועל בסלילת כבישים, הצטרף לקיבוץ עין חרוד ב־1923. ב־1939 עזב את הקיבוץ, ערך כתבי עת של ההגנה*, מערכות, אשנב ועוד. בשנים 1948–1955 היה ח"כ מטעם מפא"י. ב־1957 הקים מפלגה חדשה, כתב ספרים ומאמרים בתחומים אידיאולוגיים והיסטוריים. בעקבות מלחמת ששת הימים היה ממייסדי התנועה לארץ־ישראל השלמה.

ליברמן, אהרן שמואל (1845–1880) (16) ב 2
 סופר סוציאליסט. נולד ליד גרודנה ולמד בוילנה. ב־1874 נדפס סיפורו *חזות הכול* ובו ביקורת על עושק העניים בידי

העשירים בחברה היהודית, והוא נאלץ לברוח לגרמניה. עבר ללונדון, וייסד את "אגודת הסוציאליסטים העברים" – שהחזיקה מעמד שבעה חודשים. כתב סיפורים ומאמרים שבמרכזם הרעיון הסוציאליסטי. הוציא לאור בוינה את כתב העת הסוציאליסטי הראשון בעברית, האמת. ב־1878 נאסר, גורש לגרמניה ונאסר גם שם. עם שחרורו היגר לארצות-הברית, ושלח יד בנפשו – בעקבות אהבה נכזבת – והוא בן 35.

ליניק, ה' (24) ב 1

כינויו הספרותי של לוי האלפערן (1888–1962), משורר ומחזאי יהודי שכתב ביידיש; בחר בשם זה כדי להיבדל מיוצר יהודי אחר, מ"ל הלפרן. נולד בפּוֹלְרוֹס, היה פעיל ב"בונד" ונאסר ב־1906. ברח ממקום גלותו בסיביר, והיגר לארצות-הברית ב־1913. כתב עוד בשנות המאסר והגלות. בין היתר כתב את המחזה *חבלי משיח* (1908), המחזה דער גולם (1921), שבמרכזו לא עומדת הבריאה של המהר"ל* אלא הכוח הגס של המהפיכה הקומוניסטית (הוצג בהבימה*), קובץ שירים בטרבלניקה לא הייתי (1945) ופואמה דרמטית על הרש לְקָרט* (תרגם מ' בסוק, 1944).

לילין, אפרים משה (1874–1925) (16) ב 2

צייר וגרפיקאי יהודי. נולד בדרוהוביץ, גליציה, ולמד בקרקוב ובמינכן. עלה לארץ-ישראל ב־1906 יחד עם בוריס שץ מייסד בצלאל, היה מהפעילים בהקמת המוסד ולימד בו כשנה. עזב את הארץ ב־1914. התפרסם באיורים וציורים שבהם תיאר באופן רומנטי את נופי ארץ-ישראל ואת ראשי הציירות ואישים נודעים ונחשב לאחד מאבות הגרפיקה העברית.

לילינבלום, משה ליב (1843–1910) (22) א 2

סופר ומראשי הציירות ברוסיה ובמזרח אירופה. נולד בליטא, הושפע מן ההשכלה*, הוסיף להאמין בדרך הלימוד התורני אך גרס כי יש להתאימו לזמנו. פרעות 1881 הביאו לשינוי בדעותיו: מעתה טען כי בעיית היהודים היא שהם זרים בין העמים שבתוכם הם יושבים. הפתרון היחיד הוא בצינות. סייע להקמתה של אגודת חובבי ציון* ברוסיה ועודד את פינסקר* לעמוד בראשה. על שמו כפר מ"ל, מושב בין כפר סבא והודו השרון שהוקם ב־1914. מששת הרחובות הראשונים של תל-אביב. (ראו גם מסגרת בעמוד הבא.)

לינקולן, אברהם (1809–1865) (21) ג 1

נשיא ארצות-הברית. נולד בקנטקי, גדל באינדיאנה, עבר לאילינוי, היה מודד קרקעות ופקיד בדואר. ב־1834 נבחר כציר לבית הנבחרים של אילינוי, ובה בעת למד משפטים. שימש כעורך-דין. פעילותו הציבורית החלה ב־1854, כמתנגד לעבדות לפחות באזורי הספר, שלא הפכו עדיין למדינות; בשיאו של

ויכוח זה נבחר לנשיאות ב־1860: עד אז הודה ב"זכויות בעלי העבדים" אבל התנגד להתפשטות העבדות. 7 ממדינות הדרום של ארצות־הברית פרשו מן ה"ברית" עוד לפני שנכנס לתפקידו, והקימו "קונפדרציה". 4־ מדינות נוספות מן הדרום הצטרפו אליהן כשפרצה מלחמת האזרחים העקובה מדם (1861–1865). ב־1863 הכריז לינקולן על ביטול העבדות. ב־1864 נבחר לכהונה שנייה, ונרצח בשעת צפייה בהצגת תיאטרון בידי קנאי דרומי.

רחובות תל־אביב

בשכונה החדשה תל־אביב שקמה זה עתה היו שישה רחובות, ופרנסיה החליטו לקוראם על שם גדולי ישראל. הרחוב הראשי, שחצה את השכונה מדרום לצפון, ממסילת הרכבת ועד לגימנסיה, נקרא על שם הרצל, איש חזון ומעש, מייסד התנועה הציונית. ארבעה רחובות חצו אותו: הסמוך ביותר לגימנסיה נקרא על שם המורה הרוחני של התנועה, אחד העם; הרחוב שלאחריו, שנועד לנטיעות, נקרא על שם אבי ההתיישבות החדשה, שדרות רוטשילד; אחריו נקרא רחוב על שם מ"ל לילינבלום, ממייסדי חיבת ציון; ואחריו – יהודה הלוי, על שם גדול משוררי ספרד שהביע באופן כה מופלא את כמיהתו לציון. את הרחוב שממערב לגימנסיה הרצליה ביקשו לקרוא על שם הסופר מתקופת ההשכלה, פרץ סמולנסקין; אבל מאחר שברחוב זה נמצאו בתי המורים של הגימנסיה, ביקשו הללו שם עברי לרחובם, והוא נקרא השחר – על שם העיתון שערך פרץ סמולנסקין.

לִיסִין, אברהם (15) ד 1
כִּינוּיו הספרותי של אברהם ואלט (1872–1938), משורר ועיתונאי יהודי שכתב יידיש. נולד בפּוֹרוֹס, למד בישיבה והושפע מדעות של מהפכנים יהודים. ב־1897 היגר לארצות־הברית וכתב לעיתון פּאָרוּוּעֶרֶטֶס. מ־1913 היה עורך הירחון דִי צוֹקוֹנֶפֶט שבו נטלו חלק טובי הסופרים כותבי היידיש. כתב שירים רבים. על שמו "בית ליסין" בתל־אביב, בסמוך.

ליפסקי, לואי אריה ליב (1876–1963) (16) א 1
עיתונאי, עורך וממנהיגי הציונות בארצות־הברית. ייסד וערך כתב עת יהודי ב־1899–1914 וכתבי עת ציוניים – עד 1928. היה מבקר תיאטרון בעיתון הניו יורק טלגרף וספרו, סיפורים מחיי היהודים, נדפס ב־1927. היה ממייסדי

הקונגרס היהודי האמריקאי ונטל חלק בהקמת גופים ציוניים שונים ובהם קרן היסוד והסוכנות היהודית. נבחר ב־1921 להנשיא ציוני אמריקה במקום ל"ד ברנדייס* שהתפטר. היה חבר הוועד הפועל הציוני.

ליש (20) א 3
 עם קדום שאת נחלתו בצפון הגליל כבשו בני דן שנלחצו בידי פלשתים בנחלתם המקורית. פירוש השם הוא אריה, ולפי אחד הפירושים לשירת דבורה לעגה הנביאה לשבט דן ושאלה "ודן למה יגור [=יפחד] אריות" (שופטים, ה - כתיב אניות). (ליש הוא גם שם אביו של פלטיאל, שנשא את מיכל בת שאול כשהמלך החליט לקחתה מדוד [שמואל א, כה].)

לכיש (16) ב 3
 עיר קדומה בנחלת שבט יהודה, מדרום-מערב לבית גוברין. המצור עליה (בימי חזקיהו*) הונצח בארמונות מלכי אשור בנינוה. בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו במקום נמצאו ארמונות ומבנים מפוארים וכן 21 חרסים, שרובם מכתבים עבריים מסוף ימי בית ראשון, ימי המלחמה שבה נכבשו יהודה וירושלים בידי נבוכדנאצר מלך בבל. במדינת ישראל ניתן השם לחבל בשפלת יהודה, ובו גם מושב באותו שם שהוקם כהיאחזות נח"ל ב־1955. (קיבוצים אחדים הוקמו בחבל לפני קום המדינה, ומאז הוקמו בו יישובים נוספים.)

למדן, יצחק (1900-1955) א 2 (6)
 משורר ומתרגם. נולד באוקראינה, התנדב לצבא האדום בימי המהפיכה ועלה לארץ-ישראל ב־1920. עוד ב־1913 החל לכתוב בעיתוני ילדים בעברית, וב־1918 נדפסו שיריו בכתב העת השילוח. יותר מכול הכתה הדים הפואמה הלאומית פרי עטו מ־1927, מסדה, הרואה בגבורת החלוצים בעת החדשה מקבילה ללוחמי מצדה, כי לאלה ולאלה הארץ היא "הקיר האחרון". פירסם קבצי שירה, ייסד כתב עת ספרותי, גליונות, וערך אותו, ליקט קבצי סיפורים ואגדות, תירגם מכתבי ג'ק לונדון, ג'וזף קונרד, מקס ברוד ואחרים.

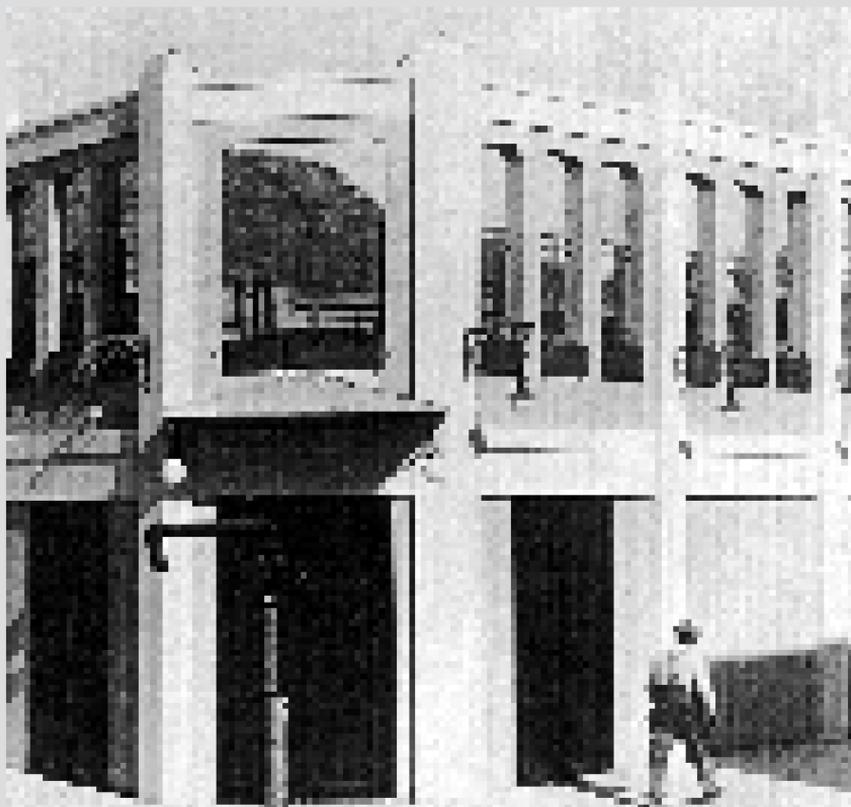
לְמוֹאֵל [אוּ לְמוֹאֵל] (20) א 3
 דמות תנ"כית. מלך משא שאמו הטיפה לו מוסר: "אַל לְמַלְכִים, לְמוֹאֵל, אֵל לְמַלְכִים שְׁתוּ יֵין [...] פֶּן יִשְׁתָּה וּישַׁכַּח מִחֻקֵּי וְיִשְׁנָה דִין כָּל בְּנֵי עֲנִי" (משלי, לא). רש"י* גורס "למו אֵל" וקובע כי זהו שלמה המלך (הנחשב למחבר ספר משלי); אמו ייסרה אותו, כך רש"י, על דבר נישואיו לבת פרעה וקראה לו להיזהר מנשים ומשכרות. שם פרטי זה, למואל, העניק ג'ונתן סויפט לגיבור ספרו מסעי גוליבר. לא הרחק - רחוב איתאל.

ראינוע עדן (רחוב לילנבלום 2-4)

את הרעיון להביא "סינמטוגרף" לראשונה לתל אביב הגה ראש הוועד, מאיר דיזנגוף. ביזמת משה אברבנאל, שעלה לארץ־ישראל מרוסיה, נרכשה באלכסנדריה מכונת הקרנה ונחתם חוזה להספקת סרטים. שותפו היה מרדכי ויסר, ממייסדי "אחוזת בית".

על התכנון מונה אדריכל גרמני, ריכרד מייכל. בשם ראינוע השתמשו בתקופת הסרט האילם, שהתאפיינה בתזמורת שניגנה לצד המסך. את השם "עדן" הציע הסופר ש' בן ציון. באולם היו 800 מקומות, וכורסאות קש מוינה הוצבו בשורת תאים פרטיים בקדמת היציע. מעל המסך היתה תלויה כתובת: "יהי שלום בחילך שלוה בארמונותיך". עקיבא אריה ויס, הקבלן המבצע, כתב בזיכרונו: "בניין שעוד לא ראו בזמן ההוא בארץ־ישראל, הן מצד הקונסטרוקטיבי והן מהצד האוקונומי".

עצם הכוונה להקים ראינוע עוררה התנגדות: היו שחרדו מריח הבנזין שהיה נחוץ להפעלת מכונת ההקרנה ושהיה עלול להזיק לבריאות, והיו שחששו מפריצת גדר המוסר באולם שעשועים מעין זה ובמופעים שיועלו בו. (ואכן, באחת ההצגות הראשונות ראה שוטר שישב באולם כיצד שודדים מרכבת דואר, ומיד נחלץ לעזרת האומללים: הוא שלף את אקדחו ו...ירה אל תוך המסך.)

האולם נפתח חגיגית ב־22 באוגוסט 1914 במעמד מכובדים ובהקרנת הסרט "ימי פומפיאה האחרונים". במלחמת העולם הראשונה נקטעה אספקת הסרטים מאלכסנדריה, ומשפחות אברבנאל וויסר פונו לטבריה, שבה נפטר ויסר ב־1917. ההקרנות חודשו עם תום המלחמה, ואולם "עדן" היה למרכז תרבות בתל־אביב. הוצגו בו לא רק סרטים אלא גם מופעי תיאטרון ואופרות, נערכו בו נשפי פורים, אסיפות עם ועצרות מחאה וזיכרון. בימי הקיץ החמים נהג אברבנאל לרסס את הצופים במי ורדים, כדי להפיג ריחות לא נעימים; ולפעמים, כשהאנייה מאלכסנדריה לא הגיעה עם סרט חדש, היה משנה את שם הסרט הקודם, ותושבי תל־אביב חזרו ומילאו את האולם. כדי למשוך את קהל הילדים נערכו הגרלות – למשל, הספר חולמים ולוחמים ניתן כפרס. בשנת 1927 נבנה בצמוד למבנה הישן אולם קיצי ללא גג בתכנונו של מהנדס העיר השני, האדריכל דב הרשקוביץ, בסגנון אר נובו עשיר בפרזול ותאורת רחוב. ב־1930 הוכנס חידוש טכנולוגי: סרטים מדברים ומזמרים. הנגנים שליוו את הסרט האילם לצד המסך סירבו להתפטר, ההסתדרות נחלצה להגנתם וכך המשיכו לקבל משכורת אף־על־פי שהשתתפותם שוב לא היתה נחוצה. אלמנתו ובנו של ויסר המשיכו לנהל את "עדן" עד לסגירתו כעבור שישים שנה: הקולנוע ננעל ביולי 1974.

למרטין, אלפונס דה (1869–1790) (26) א 1
 משורר ומדינאי צרפתי. נחשב לחלוץ השירה הרומנטית בצרפת. ב־1820 ראה אור ספר שיריו הראשון, *הרהורים ראשונים*, והוא מונה למזכיר בשגרירות ארצו בפירנצה. ב־1833 ביקר בארץ־ישראל ושנתיים אחר כך סיפר על כך בספרו *מסע במזרח*, שבו דברי פיוט על ארץ־ישראל ועל יפו. היה חבר הפרלמנט הצרפתי מ־1833, השתתף במהפיכת 1848 והיה שר החוץ בממשלה הזמנית שקמה אחריה.

לנסקי, חיים – ראו חיים ואלישע

לנר, דן (1923–1988) (18) ב 3
 מהצנחנים במלחמת העולם השנייה, ממפקדי הפלמ"ח ואלוף בצה"ל. נולד באוסטריה, עלה לארץ־ישראל ב־1940 וב־1941 התנדב לפלמ"ח ושירת במחלקה הגרמנית. התגייס לצבא הבריטי ונשלח לצנחן באירופה – כחנה סנש*, חביבה רייק*, פרץ גולדשטיין ואחרים; הוצנח בצפון איטליה, כאנצו סרני*, והצליח לחבור לפרטיזנים של טיטו. ב־1945 שב ארצה ושירת כמג"ד במלחמת העצמאות, חזר לקיבוצו נאות מרדכי ושב לשירות צבאי ב־1965. היה מפקד הגזרה הצפונית במלחמת ששת הימים ומפקד כוחות צה"ל בסיני בדרגת אלוף. ב־1972 השתחרר, ושב והתגייס למלחמת יום הכיפורים כמפקד אוגדה ברמת הגולן.

לסין – ראו לִיסין

לסל, פרדיננד (1825–1864) (17) ג 2
 הוגה דעות ומנהיג סוציאליסטי גרמני־יהודי. נולד בברסלאו (היום בפולין), למד בברלין ונאסר במהפיכת 1848. בשנות ה־60 של המאה ה־19 יצא בקריאה לפועלים להקים מפלגה משל עצמם, וכתוצאה מפעילותו הוקם איגוד שממנו צמחה המפלגה הסוציאליסטית־מוקרטית והוא נבחר לנשיאה. כמה מרעיונותיו היו קרובים לאלה של קרל מרקס. נפצע קשה בדרך ומת מפצעיו; האשה שבגללה מת התאבדה מאוחר יותר.

לסקוב, חיים (1919–1982) (16) א 4
 רמטכ"ל צה"ל ומנכ"ל רשות הנמלים. נולד ברוסיה, ועלה עם הוריו לארץ־ישראל ב־1924. חמש שנים לאחר מכן נרצח אביו בידי ערבים בחיפה. התנדב לפלגות הלילה של וינגייט, התגייס לחי"ל* בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ולחם כקצין באיטליה. מילא שורת תפקידי אלוף בצה"ל מ־1949 עד שמונה לרמטכ"ל (1958–1960). לאחר שחרורו מונה למנכ"ל רשות הנמלים. מ־1972 כיהן כנציב קבילות חיילים הראשון בצה"ל.

לסקר, עמנואל, ד"ר (1868–1941) (21) ג 4

אלוף העולם בשחמט. נולד בגרמניה כבן לחזן יהודי, למד מתמטיקה ופילוסופיה באוניברסיטת ברלין וקיבל תואר דוקטור. ב־1889 זכה בתואר אמן בשחמט; ואחרי שניצח את אלוף העולם שקדם לו, וילהלם שטייניץ מאוסטריה (אף הוא יהודי), שהחזיק בתואר 28 שנים – היה לאלוף העולם בשחמט ב־1894, בהיותו בן 26. הוא החזיק בתואר זה 27 שנים, והפסיד אותו לראול קפבלנקה מקובה. ברח מגרמניה ב־1934, בעלות הנאצים לשלטון. תחילה היה בברית־המועצות, והרצה על מתמטיקה, וב־1938 היגר לארצות־הברית. חיבר ספרים בשחמט. מועדון השחמט בתל־אביב נקרא על שמו, וכן מועדוני שחמט נוספים בישראל ובעולם.

לפידות, אלכסנדר משה (1819–1906) (20) א 3

כותב מאסות ומראשוני חיבת ציון. נולד בוילנה, ליטא. היה רב ואיש ציבור. פירסם מאמרים בענייני תורה, טען כי על העם היהודי לזכות בארץ־ישראל באמצעות עבודה חקלאית, ושיבח את חובבי ציון*. בין היתר פירסם את מאמריו בכתב העת העברי הלבנון.

לפין, בצלאל (1856–1939) (22) א 5

מהעגלונים הראשונים שהסיעו נוסעים מירושלים ליפו. נולד ברוסיה, עלה עם הוריו לארץ־ישראל ב־1873 ולמד בישיבת עץ חיים בירושלים. ב־1882 הקים שירות עגלות סדיר בין ירושלים ויפו. התפרנס ממסחר ומקבלנות בנייה. היה פעיל במוסדות צדקה, תמך בתלמידי חכמים ועשה למען בית החולים "ביקור חולים" בירושלים. מ־1890 ניהל עסק ליבוא ויצוא ביפו, ועשה למען בית החולים "שערי ציון" בעיר.

לצרוס, משה מוריץ, ד"ר (1824–1903) (21) ג 4

פְּסִיכּוֹלוֹג והוגה דעות יהודי־גרמני. למד באוניברסיטת ברלין, וב־1849 הוענק לו תואר ד"ר באוניברסיטת האלה. כתב על המושג והאפשרות של פסיכולוגיה של העמים, טען כי אפשר לדבר על "רוח העם" ופיתח רעיון זה במשך כ־30 שנה. לימד פסיכולוגיה בשווייץ ופילוסופיה בגרמניה. כתב ספר חשוב בשם חיי הנפש; וכן ספר על מוסר היהדות – שבין היתר חלק עליו הרמן כהן*.

לְקָרְט, הָרֵשׁ (1879–1902) (24) ב 1

מֵהַפְּכֵן יְהוּדֵי בְרוּסִיָּה. נולד בליטא, היה סנדלר ואיש השמאל – חבר במפלגת ה"בונד" – שהסתער עם חבריו על בית הסוהר בנובגורוד כדי לשחרר מהפכנים שנכלאו שם בידי הצאר. התנקש בחייו של מושל מחוז וילנה, נתפס, ונתלה. על המעשה נכתבו יצירות ספרותיות, בין היתר בידי לִיִּיק*.

2 ד (21)

לְשֵׁם

אבן חן המופיעה בטור השלישי בחושן: "לשם, שבו ואחלמה" (שמות, כח), אך גם שמה של עיר קדומה שכבשו בני שבט דן, שנחלתם המקורית כללה בין היתר את "יהד ובני־ברק וגת־רמון, ומי הירקון והרקון עם הגבול מול יפו"; ובהמשך נאמר: "ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וילכדו אותה ויכו אותה לפי חרב וירשו אותה וישבו בה ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם" (יהושע, יט). המפרשים גורסים כי "לא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם, הוא ליש הנזכר בספר שופטים [יח] ולכבוש אותה" (רד"ק).

מ

מאור הגולה (21) ג 4
 לְיוֹנוֹי שֶׁל רַבִּי גֵרְשֵׁם בֶּן יְהוּדָה (960–1040). חֵי בְצַרְפַּת וּבְגֵרְמָנְיָה, וְהָיָה רַב וְרֹאשׁ יִשִּׁיבָה בְּמַגְנָצָה (מֵיִינֶץ). יָדוּעַ כְּאַחַד מִפְּרָשְׁנֵי הַתַּנ"ךְ הָרֵאשׁוֹנִים – רַש"י* נֹלַד בְּשָׁנָה שֶׁבָּה נִפְטַר רַבְּנוֹ גֵרְשֵׁם – וּבְעֵיקָר בְּתַקְנוֹת הַפְּסָקִינִיּוֹת שֶׁלוֹ, שְׁאוֹתָן חִיזַק בְּאִיּוֹם הַטִּלְתַּת חָרֵם (בְּחֹדֶר"ג, בְּחָרֵם דְּרַבְּנוֹ גֵרְשֵׁם). מֵהֵן זְכוֹרוֹת בִּיחּוּד הַתְּקֵנָה הָאוֹסֶרֶת נִישׁוּאִים לְאִשָּׁה שְׁנִיָּה וְהַתְּקֵנָה הַמְּקַדְּשֶׁת אֶת פְּרֻטִיּוֹת הַדּוֹאֵר.

מאור, יעקב שב"י, ד"ר (1939–1968) (19) ג 3
 רופא הצוללת אח"י דקר*. נולד בליטא כבן יחיד להוריו. אביו הוא המשורר אסיר-ציון יחזקאל פולרביץ. השם שב"י ניתן לו על שם שלמה בן יוסף*, ראשון עולי הגרדום*. למד רפואה, ועם עלייתו ארצה התנדב לצה"ל. התמנה לרופא הצוללת דקר, ששקעה לְתֵהוּם בַיָּם הַתִּיכוֹן עַל כָּל צוּוֹתָהּ בְּמַסְעָה הָרֵאשׁוֹן אֶרְצָה מֵהַמְּסַפָּנָה בְּאַנְגְלִיָּה.

מאור (שור), משה (1910–1988) (21) ד 4
 סופר. נולד ברומניה, והתחיל לכתוב סיפורים עוד בגיל בר־מצווה. סיפוריו נדפסו בשבועון לנוער ברומניה. מגיל 16 כתב בעיתון יומי יוקרתי בעיר יאסי. ספרו הראשון ראה אור ב־1930. עלה לארץ והמשיך לפרסם ספרים וחוברות, ובהם ספרי היסטוריה, גיאוגרפיה, לקסיקון מונחים יהודיים וישראלים ועוד.

מאור עינים (26) ב 2
 שם ספרו של רבי עזריה מן האדומים* (1511–1578), מגדולי המלומדים היהודים באיטליה בתקופת הרנסנס. היה בן למשפחת די רוסי*, שמשמעות שמה "מן האדומים", התפרנס מרפואה ונדד בין ערי איטליה. בתחילת הספר, שנדפס ב־1571, מתוארת רעידת אדמה שהתחוללה בעיר פרארה עשר שנים לפני כן, כששהה שם. רעידת האדמה ארכה ימים אחדים. בהמשך עורך המחבר ניתוח מפורט של השקפות המדענים לגבי מקור התופעה.

מאיר בעל הנס, רבי (המאה ה־2 או ה־13 לספירה)
 (21) ג 4
 בשם זה נודע הרב מאיר קצין שעלה לארץ-ישראל בראש מאות רבנים מצרפת בתחילת המאה ה־13, ומשמת – נקבר

כנראה בגוש חלב*. קברו נקרא אפוא על שמו. לפי סברה זו, הקבר בטבריה – הנקרא אף הוא קבר רבי מאיר בעל הנס – נקרא על שם רבי מאיר אחר. מ' באסולה* כותב בספרו מהמאה ה-15 כי אחד, ר' מאיר, נשבע לא לשבת עד בוא המשיח, "ונקבר מעומד"; ייתכן שהכוונה לרבי מאיר בן יעקב, שעלה לארץ-ישראל במאה ה-13 עם חכמי צרפת בעלי התוספות*. ייתכן גם שלכתחילה כינו כך את התנא רבי מאיר* – מגדולי ההלכה בדורו ובעלה של ברויה* – שהיה דורש בטבריה* ולפי המסורת נקבר בה.

מאיר, גולדה (1898–1979) [מרכז גולדה] (16) א 3
ראש הממשלה הרביעית של ישראל. נולדה באוקראינה, גדלה במילוקי, ארצות-הברית, עלתה לארץ-ישראל ב-1921 והיתה חברה בקבוצת מרחביה*. היתה פעילה בהסתדרות: חברת הנהלה בסולל בונה מ-1925, מזכירת מועצת הפועלות מ-1928, חברת מזכירות הוועד הפועל מ-1934 וראש המחלקה המדינית של ההסתדרות מ-1936. כן היתה פעילה בוועד הלאומי, צירה לקונגרס הציוני ובכירת הנציגות של הנשים. התנגדה לתכנית החלוקה ב-1937, תמכה בהגברת ההעפלה, מילאה את מקומו של משה שרת* כשהבריטים עצרו אותו ב-1946 וניהלה מבצע גיוס תרומות באמריקה לקראת מלחמת העצמאות. ימים אחדים לפני הכרזת המדינה נפגשה בחשאי עם מלך עבר הירדן, עבדאללה, כדי לשכנעו לא להצטרף למלחמה; המאמץ הזה נכשל. היתה מהחותמים על מגילת העצמאות, צירה של ישראל שאך קמה בברית-המועצות, חברת כנסת מקום המדינה עד 1974, מועמדת לראשות עיריית תל-אביב ב-1955 (המפלגות הדתיות הכשילו את מועמדותה) ושרה בממשלות ישראל: שרת העבודה (1949–1956) ושרת החוץ (1956–1966). עם פרישתה מהממשלה היתה למזכירה הכללית של מפלגתה, מפא"י, והוענקה לה אזרחות כבוד של תל-אביב. לאחר פטירתו הפתאומית של לוי אשכול* נבחרה ב-1969 לראשות הממשלה והנהיגה אותה עד אחרי מלחמת יום הכיפורים. המרכז לתרבות ואמנות בתל-אביב נקרא על שמה.

מאיר, מרדכי (1911–1994) (7) ג 2
איש עסקים, כדורגלן ופעיל ציבור. נולד ברומניה, עסק בתחומים שונים – מקבלנות חקלאית לבנייה, מבנקאות לתעשיית טקסטיל, גפרורים ופולסטיקה. ממייסדי קבוצות הכדורגל אלנבי תל-אביב והפועל תל-אביב ומנהיגן. מבוני מגדל שלום, שהחיה את מרכז העסקים הראשי של תל-אביב, בניין עיריית תל-אביב והבניין החדש של הגימנסיה* העברית הרצליה – שהיה יו"ר הוועד המפקח בה ב-1955 – 1990. יקיר ירושלים על המבנים הרבים שהקים בה. נשיא איגוד הטניס בישראל ב-1971–1991.

מאירבר, ג'קומו (1864-1791) (20) ב 4
מלחין יהודי-גרמני, ששמו האמיתי היה יעקב ליבמן בר. נולד
בברלין, פעל בפאריס ונפטר בה. מהאופרות שהלחין: "מרגריט
מאנז'ו" (1820), "רוֹבֶר השד" (1831) ו"ההוגנוטים" (1836).

מאנגר, איציק (1969-1901) (17) ג 2
מגדולי המשוררים בידיש. נולד בצ'רנוביץ. ספר שיריו
הראשון נדפס בווארשה ב־1929. ב־1935 פירסם את ספרו
שירי חומש, שבו תוארו אבות האומה כיהודים בני זמנו
כאילו חיו בעיירה מזרח אירופית. המשכו של רעיון זה
בפרוזה: סיפור גן עדן (1939): סאטירה שבה תינוק שאך
נולד מספר על דרי גן העדן, ובייחוד על אבות האומה
כאברהם אבינו ודוד המלך. ב־1939 הצליח מאנגר להיחלץ
מפולין, הגיע ללונדון וחי בה עד 1951, משם עבר לניו יורק
ורק ב־1967 עלה לישראל.

מאנה, מרדכי צבי (1886-1859) (16) ב 3
משורר וסופר עברי. נולד ברוסיה, ומשהתגלה בו כשרון ציור
- נסע לוילנה, למד בישיבה, התקבל לבית ספר לציור ואף
כתב שם את שיריו הראשונים: שירי טבע. ב־1880 התקבל
לאקדמיה לאמנויות בפטרסבורג, וחתם על שירים ומאמרים
שכתב המצי"ר מאנע: ראשי תיבות של הבחור מרדכי צבי
יליד רדושקביץ. מת משחפת, אך הספיק לכתוב שיר
געגועים לארץ-ישראל שכותרתו "משאת נפשי".

מאפו, אברהם (1867-1808) (17) ג 3
נחשב לאבי הספרות העברית בתקופת ההשכלה. נולד
בסלובודקה, ליטא, והיה מורה. כתב רומנים היסטוריים -
ובהם אהבת ציון* (תרי"ג-1853), שתורגם לרוב שפות
אירופה וכן לערבית; אשמת שומרון (תרכ"ו-1866) ועוד -
שהיתה להם השפעה על חובבי ציון*, על הוגים ציוניים ועל
סופרים בני הדורות הבאים. כתב גם ספרי לימוד.

מבחר (20) א 3
מלה שמשמעה המיטב, הדבר הטוב ביותר, כמו "ומבחר
שְׁלֹשׁוֹ טַבְעוֹ בִּים סוֹף" (שמות, טו); אבל גם אוסף שממנו
אפשר לבחור; וממילא - אוסף שממנו בוחרים את המיטב. היה
זה גם שמו של אחד מגיבורי דוד. שם הרחוב בשכונת התקווה
ניתן לו כדי להחליף את סתמית שזיהתה אותו לפני כן.

מבטחים (7) ד 3
מושב בחבל אשכול בצפון-מערב הנגב. נוסד תחילה כקיבוץ
ב־1947 והמושב בא על מקומו ב־1950. מקור שמו בתנ"ך:
"וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים" (ישעיהו, לב).

מבצע קדש (6) ב 4

פעולה צבאית רחבת היקף מ־29 באוקטובר עד 5 בנובמבר 1956, הקרויה גם מלחמת סיני. שנועדה לפרוץ את המצור הימי שהטילה מצרים על ישראל ולשים קץ לחדירת מבצעי רצח ושווד - מסתננים, "פדאיון", או מחבלים - מרצועת עזה. המבצע תואם עם בריטניה וצרפת, שהנחיתו צנחנים בתעלת סואץ כדי לבטל את הלאמתה. המבצע הבריטי־צרפתי נכשל, ואילו צה"ל הכה את צבא מצרים והשתלט על סיני והרצועה. ארצות־הברית אילצה את ישראל להודיע על נסיגה - ובתמורה קיבלה ישראל הבטחה כי ים סוף יהיה פתוח לשיט, כי מצרים לא תכניס צבא לסיני וכי פעולת ה"פדאיון" מהרצועה תיפסק. ההבטחות החזיקו מעמד עשר שנים; במאי 1967 נכנס הצבא המצרי לסיני, ופרצה מלחמת ששת הימים*.

מבקיעים (25) ג 1

גדוד בחטיבת גבעתי, שהבקיע את החזית המצרית במלחמת העצמאות, וכן מושב בדרום מישור החוף, מדרום לאשקלון, באזור שבו פעל הגדוד שנשא שם זה. קבוצה שהיתה כאן תחילה, מ־1949, פינתה את מקומה למושב ב־1954.

מבשר (20) א 3

מי שיקדים להודיע כי קרובה הישועה, ההצלה, ליחיד או לקבוצה הנמצאים במצוקה; לעתים שם נרדף למשיח, העתיד להביא את הגאולה. בתנ"ך: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר, משמיע שלום, מבשר טוב, משמיע ישועה" (ישעיהו, נב). בסמוך, מצפון־מערב, רחוב מושיע; ומדרום־מערב - רחוב תשבי: אף הוא מי שיביא את בשורת הישועה.

מגדו - ראו מגידו**מגדל (22) א 3**

מושבה חקלאית בגליל התחתון, ממערב לכנרת. תחילתה כחוה חקלאית שהוקמה ב־1910 ונקראה על שמו של יישוב מימי בית שני לחוף הכנרת באותו שם הנקרא גם מגְדֵלָא ומגדל נוּגְיָא (נון הוא דג).

מגדל [סמטה]

ראו לעיל.

מגדל שרשן (7) ג 3

עיר צידונית, שהתקיימה גם בימי בית שני - ונכבשה בידי אלכסנדר ינאי* בשנת 90 לפנה"ס. נודעה גם בשם מגדל סטרטון. המצביא הרומי פומפיוס הוציא אותה מתחומי יהודה, ואילו אוגוסטוס העניק אותה במתנה להורדוס, שהקים במקומה את קיסריה*.

מגידו (16) **ב 3**
 עיר מבצר קדומה בארץ־ישראל. מקומה האסטרטגי עלה בחייו של מלך יהודה, שניסה לחסום את דרכו של צבא מצרים שעלה בדרך החוף ועבר כאן בדרכו מזרחה למלחמה באשור: "בימי עליה פרעה נִלְכָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר עַל נַהַר פְּרָת, וַיִּלַּךְ הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ לְקִרְאָתוֹ, וַיִּמִּיתֵהוּ בַמַּגְדוֹ כִּרְאוֹתָיו אוֹתוֹ" (מלכים ב, כג). בעקבות ניצחונו של אלנבי* על התורכים כאן הוענק לו התואר "הלורד של מגידו". לפי הנצרות, כאן ייערך קרב האיתנים באחרית הימים, ארמגדון בלעז. (וכן שמו של קיבוץ בעמק יזרעאל, לא הרחק מעפולה, שהוקם ב־1949 ונקרא תחילה בשם יוסף קפלן, ממורדי גיטו וארשה.)

מגן אברהם (26) **ב 1**
 שם ספרו של אברהם אַבְלִי הלוי גומביִנר (1637–1683), רב ופוסק שנולד בגומבין, פולין (ומכאן שמו). הוריו נרצחו בפרעות ת"ח־1648, ושנים ספורות אחר כך עבר לליטא ולמד תורה, ומונה לראש ישיבה בקאליש. שם ספרו הוא מכתורות תפילת עמידה ("שמונה־עשרה"), ותוכנו פירוש לשולחן ערוך* לר' יוסף קארו* המנסה לגשר בינו ובין דעתו של ר' משה איסרליש*, אך כשהגישור אינו אפשרי – מעדיף את האחרון. המחבר מגלה בקיאות רבה בתלמוד ובספרות ההלכתית העצומה שהתחברה אלף שנים אחרי חתימתו; על פי **מגן אברהם**, שנדפס אחרי מותו של אבלי, נפסקו לא פעם ענייני הלכה כנגד דעתם של פוסקים אחרים.

מגן דוד [כיכר] (22) **א 1**
 כוכב בעל שישה קצוות שאומץ כסמל יהודי עוד במאה ה־7 לספירה ומקובל מאז המאה ה־12 כסמל יהודי – אך נודע מאות שנים קודם לכן בתרבויות המזרח ושימש כיסוד קישוטי בכנסיות וקתדרלות. נקרא בעבר "חותם שלמה" (לחילופין עם הכוכב המחומש), אומץ כסמלה של הציונות – ובעקבותיה מופיע במרכז דגלה של מדינת ישראל. זהו גם סמלה של אגודה המגישה עזרה ראשונה – מגן דוד אדום (הגרסה הישראלית של ארגון הצלב האדום, הוקמה ב־1930). שם הכיכר ניתן לה מפני שמתנקזים אליה שישה רחובות: אלנבי ממזרח וממערב; המלך ג'ורג' מצפון; שינקין מצפון־מזרח; נחלת בנימין מדרום־מזרח; והכרמל מדרום־מערב.

מגן, קלמן (1929–1974) **ד 4** (15)
 אלוף בצה"ל. נולד באוסטריה, עלה לארץ־ישראל והצטרף לאצ"ל. לחם במלחמת העצמאות במסגרת חטיבת גבעתי* בחזית הדרום, השתתף בפעולת גמול בסבחה (1954) וזכה בעיטור העוז, והשתתף במלחמות הבאות עד שהגיע לדרגת אלוף במלחמת יום הכיפורים. נפצע במאי 1969 כשהיה

מפקד חטיבה שהחזיקה את הקו בצפון תעלת סואץ, האזור שבו לחם גם במלחמת יום הכיפורים. עמד בראש אוגדת סיני כשזו חצתה את תעלת סואץ והגיעה עד נמל עדביה והקילומטר ה-101 שבו נערכו השיחות על הפסקת האש. נפטר באופן פתאומי מהתקף לב.

מגשימים (7) ד 3

מושב בשרון, דרומית לפתח תקווה*. הוקם ב-1949 ומקימיו, חיילים משוחררים ממלחמת העצמאות, ראו בשם שנתנו לו תואר כבוד לעצמם: יישוב הארץ נחשב בעיניהם להגשמה עצמית.

מדמון, מנחם (1928-1993) ג 3

יושב ראש הוועד בכפר שלם, משכונותיה הדרומיות של תל-אביב, ויושב ראש ועד בית הכנסת שער ציון. זכור כמי שסייע למשפחות במצוקה וכמי שהשכין שלום בין בני אדם.

מדרש פנחס (26) ב 2

מהספרים שבהם לוקטו דברים שהשמיע רבי פנחס שפירא (1728-1790), תלמיד-חבר של הבעש"ט* ומייסד שושלת חסידית בקוריץ - אחרי שהיה בשקלוב ומירופול; התעתד לעלות לארץ-ישראל אך נפטר בדרך. הוא עצמו כונה הצדיק מקוריץ, ויורשיו ישבו בשפיטובקה, סלאויטה, ועוד, ובהם אדמו"רים. נכדיו הם האחים מסלאויטה*.

מדרש תנחומא (26) א 1

אוסף מדרשים על התורה, הנפוץ ביותר אחרי מדרש דבה. נכתב בעברית, מיוחס לרבי תנחומא בר אבא, ולפי לשונו הוא קדום, כנראה מימי האמוראים*. כל מדרש פותח בשאלה הלכתית, כדי לכרוך הלכה באגדה, אך השאלות הפשוטות מלמדות כי האגדה עיקר, והדרשן מפליג מהן לעניינים רבים אחרים.

מהר"ל (מפראג) (17) ג 2

ראשי תיבות שמו של מורנו הרב ליוא (בן בצלאל), (המאה ה-16), שהיה רב, דרשן והוגה דעות שזכרו השתמר גם כבעל נסים. נולד בפוזנן, פולין, נשא לאשה את בתו של אחד מעשירי פראג* ב-1544, אך רק 30 שנה אחר כך גר לראשונה - כאיש פרטי! - בעיר זו. בבית-הכנסת אלטנוישול (ישן-חדש; הוקם ב-1270) שמור עד היום כיסאו, הניצב בכותל המזרח, ואיש אינו רשאי לשבת עליו. ב-1597 היה לרב של פראג והוא כבן 85. סיפרו עליו שהקיסר היה מבאי ביתו, וכן שיצר "גולם" שהציל את הקהילה היהודית בפראג מעלילות דם ומזימות נפשעות. המהר"ל ויציר כפיו הגולם היו

לגיבורי סיפורים, ספרים ומחזות. קברו, בבית העלמין העתיק של פראג, מושך מדי שנה שני מיליונים מבקרים.

חיי אדם

רחובות רבים בשכונת נחלת יצחק נקראו על שם ספרים יהודים עתיקים. שלושה מן הרחובות הנמצאים זה אחר זה, ומה שאחריהם, נקראו בשמותיהם גם כדי לסמל במרומז את תולדות האדם. הראשון הוא **חיי אדם**, ספר הדינים; הבא אחריו הוא **חפץ חיים**, ספר המוסר; שמו מרמז כי משבא אדם לעולם, הריהו חפץ בחיים; השלישי, **מעבר יבוק**, הוא ספר תפילות לגוססים ומרמז על סופו של האדם; ואילו אחריו, ומאחורי שלושת הרחובות, מצוי בית הקברות של נחלת יצחק – והרי לך בקיצור נמרץ תולדות חיי אדם...

מהרש"א (20) ב 4

ראשי תיבות שמו של מורנו, הרב שמואל אליעזר (1555–1631), רב, פוסק ומגדולי המפרשים של התלמוד. נולד בקרקוב, פולין, היה רב בחלם, לובלין ובאוסטראהא. היה ממייסדי ועד ארבע ארצות* ב-1590. שני ספריו הם חידושי הלכות המפרש את התלמוד בקיצור ומבאר גם את דברי קודמיו כרש"י ששימש לו מורה דרך, **חידושי אגדות** – המנסה להסביר צד זה בתלמוד, לעתים בטענה שמדובר במשל, לעתים בהסברים מן הקבלה.

מודיליאני, אמדיאו (1884–1920) א 3

צייר ופסל יהודי, שהצטיין במקוריותו והיה מפורצי הדרך באמנות. נולד באיטליה, חי ויצר בפאריס. היה בקשר הדוק עם יוצרים כמשה קיסלינג, חיים סוטין*, ז'אק ליפשיץ וחנה אורלוב*. זכור בעיקר כצייר שיפי הנשים שצייר התבטא בצווארן הארוך. יצירותיו מחמש השנים האחרונות לחייו נחשבות לשיא אמנותו. סבל משחפת מ-1909, והתפרסם בשל אורח חייו והשערוריות שנקשרו בו; מיד לאחר הלווייתו התאבדה חברתו לחיים, ז'אן אַביטֶרן.

מודיעין (16) ב 1

עיר קדומה בהרי יהודה, שבה החל המרד של החשמונאים*, מתתיהו וחמשת בניו. ליד הכפר הערבי מידיה מצויים קברות המכבים, והערבים קוראים למקום "קִבּוּר אל יהוד", קברי היהודים. בסמוך הוקמו במהלך השנים יישובים ששמותיהם מזכירים את העבר ההיסטורי, ובהם מודיעין עצמה, שהפכה לעיר ב-2001, וכן מבוא מודיעים, חשמונאים, מתתיהו ומכבים.

מודנה, יהודה אריה – ראו דה מודינה, יהודה אריה [ליאון]

מוהילבר, שמואל (1824–1898) (22) א 2
 ממניחי היסוד לציונות הדתית. נולד בליטא, הוסמך לרבנות בוולוז'ין והיה מגדולי הרבנים ברוסיה – ומחובבי ציון* הראשונים. השפיע, עם אחרים, על הברון רוטשילד* לתמוך במושבות הראשונות. בהשפעתו עלו יהודי ביאליסטוק לארץ-ישראל והתיישבו בפתח-תקווה*, וביזמתו יסד הברון רוטשילד את עקרון. ב-1893 הקים מרכז רוחני לתנועת חיבת ציון שהתגלגל לתנועת המזרחי (היום חלק מהמפד"ל). על שמו הקיבוץ גן שמואל ממזרח לחדרה, שהוקם ב-1921 על אדמת "פרדס שמואל" כמטע אתרוגים.

מוזס, יהודה נח (15) ד 3
 המו"לים של העיתון ידיעות אחרונות ושל כלי תקשורת הנספחים אליו. תחילה נקרא רחוב אחר בתל-אביב על שם יהודה מוזס (1886–1956), התעשיין ואיש העסקים שרכש עיתון ערב ב-1939, וכמעט נאלץ לסווגרו פחות מעשור אחר כך – משקמו רוב עורכי העיתון וכתביו הבולטים, ובראשם קרליבך*, והקימו עיתון מתחרה, ידיעות מעריב (אחר כך מעריב). מתחילת המשבר נעזר יהודה מוזס בבנו נח (1911–1985); כעשרים שנה אחרי פטירת אביו הצליח נח מוזס להפוך את העיתון לבעל התפוצה הגדולה ביותר במדינה.

מוזר, יעקב (1839–1922) א 1
 מראשוני הציונות בבריטניה. נולד בשלזיה, היגר לאנגליה בשנות ה-60 של המאה ה-19 והתיישב בברדפורד. נבחר לראש העירייה והיה לציוני נלהב בראשית התארגנותה של התנועה. תרם סכום גדול של כסף לבניית הגימנסיה* העברית הרצליה בתל-אביב.

מויאל, אהרן שמואל (1914–1968) (21) ד 3
 פרקליט ראשי לצה"ל ומנכ"ל משרד הפנים. נולד בארץ-ישראל ונקרא בשם סבו, ר' אהרן מויאל, מנכבדי הקהילה היהודית ביפו. משפחתו נמנתה עם ראשוני תל-אביב. למד בגימנסיה* העברית הרצליה בתל-אביב, ומשפטים – באוניברסיטת לונדון. שירת כקצין בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. במלחמת העצמאות שירת בצה"ל כתובע בחיל האוויר וכסגן הפרקליט הצבאי הראשי, ואחרי שהושאל למשרד הפנים וכיהן כמנכ"ל – חזר לצה"ל ושימש כפרקליט צבאי ראשי בדרגת אל"ם.

מולדת (21) ד 3
מילולית, הארץ שבה נולד אדם; אבל לעתים הארץ שבה נולדו אבותיו. לאברם נאמר, "לֵךְ לְךָ מארצך וממולדתך ומבית אביך" (בראשית, י), ומאז ארץ-ישראל - ולא פדן ארם - היא מולדתו של עם ישראל. (יישוב בשם מולדת הוקם בגליל התחתון ב-1937 במסגרת יישובי חומה ומגדל*.)

מולכו, שלמה (1500-1532) א 2
מחולל תנועה משיחית שמת על קידוש השם. נולד בפורטוגל למשפחת אנוסים ונקרא דיגו פירס, ובהיותו כבן עשרים מונה למזכיר מועצת המלך. הושפע מהופעתו של דוד הראובני*, מל את עצמו וחזר ליהדות. עקב הסכנה לחייו נמלט לתורכיה, עבר לאיטליה והחל לדרוש בפני יהודים ונוצרים בעיר אנקונה על סופה של הנצרות ועל קץ הגלות ותקומתה של היהדות שיבואו ב-1540. האמון בו גבר משהתגשמו נבואותיו בדבר שיטפון ברומא ורעידת אדמה בפורטוגל. נידון למוות בשריפה, אך נמלט מאיטליה ויצא עם הראובני כדי להתייצב לפני הקיסר קרל החמישי; הראובני נעלם, והקיסר החזיר את מולכו לאיטליה, שם הועלה על המוקד במנטובה. גיבור ספרו של א"א קבק **שלמה מולכו ומגיבורי ספרו של מקס ברוד, ראובני שר היהודים (1925)**.

מולכו שלמה [סמטה]
ראו לעיל.

מונטיפיורי, משה, סָר (1784-1885) ד 1
נדבן יהודי אנגלי שעשה רבות למען יהודים בעולם ולמען היישוב היהודי בארץ-ישראל. שמר על אורח חיים דתי, עסק במסחר והיה סוכן המניות של מאיר רוטשילד. נשא את יהודית* ברנט, ומ-1824 פרש כמעט מכל עסקיו כדי להגן על זכויות היהודים בעולם: היה מעורב במאבק למען האמנסיפציה באנגליה, בפרשה של עלילת הדם של דמשק ב-1840 - שאותה הצליח להפריך - ובעלילות דם נוספות, וכן בהשגת כתב זכויות ליהודי האימפריה העות'מנית מידי השולטן. מאז כונה "השר משה". היה יועצה של המלכה ויקטוריה, וב-1846 הוענק לו תואר אצולה. הקים בית כנסת וישיבה באנגליה. ביקר בארץ-ישראל שבע פעמים מ-1827 ועד 1875, ובמימונו נערך מפקד מפורט של תושביה היהודים ב-1839. לירושלים סיפק מכבש דפוס וציוד למפעל אריגה, קיבל היתר לרכוש קרקעות ויזם הקמת בתי מחסה לעניים בירושלים - משכנות שאננים (1860), השכונה הראשונה מחוץ לחומות - והקים טחנת רוח כדי להוזיל את מחיר הקמח לעניים. בספר שכתב ב-1875 חזה את הקמתה המחודשת של מדינה ליהודים. ב-1855 קנה פרדס ליד יפו,

בית הפגודה (רחוב מונטיפיורי 43)

בית הפגודה הוקם בשנת 1925 בשכונת לב תל אביב א', שכללה את המשולש התחום בין הרחובות מזא"ה-אלנבי-יהודה הלוי. הוא זכה לכינויו בשל צורת הגג, המעניק לבית חזות של פגודה יפנית, ועד היום יש לו מקום של כבוד בין בתי החלומות בתל אביב שנבנו כטירות מעולם האגדות. בעל הבית, מוריס דוד בלוך, היה אלמן אמיד שעלה מארצות-הברית בשנת 1920, השקיע בענף ההדרים, הקים את בנק אמריקה-פלשתינה, ותרם לגמילות חסדים ולבית הכנסת הגדול. הוא התגורר בקומה השנייה באגף הדרומי. ממרפסת חדר האוכל נהג לתלות שלושה דגלים לכבוד ארצות-הברית, בריטניה והציונות. בשנות ה-30 שכנה בקומה השלישית הקונסוליה הפולנית. הקונסול, דב האוזנר, התגורר באגף נפרד באותה קומה.

תכנון הבית מיוחס לאדריכל אלכסנדר לוי מברלין, אך לדעת קרובי משפחה של בלוך היה אדריכל יפני-אמריקאי מעורב לפחות בתכנון החזית. בשנת 1935 הותקנה מעלית, הראשונה בבית מגורים בתל אביב, על ידי מהנדס חשמל צעיר בשם יהודה גיזונטהייט. הבית הפך ל"אטרקציה". פנחס בן שחר, אחד מבני המשפחה שהתגורר בילדותו בבית, מספר שכל ילדי הכיתה עמדו בתור כדי לזכות בנסיעה במעלית.

מוריס דוד בלוך נפטר בשנת 1942 ונטמן בבית הקברות הישן ברחוב טרומפלדור. הבית נמכר ועבר גלגולים שונים. גרו בו רופאים, שקיבלו חולים במרפאות שפתחו בדירתם;

בקומה הראשונה פעל בית כנסת בדירת משפחת מנדלבאום; ובגינה ניצב דוכן לממכר פרחים. בשנות ה-50 פעלו בבית עסקים שונים ובתי מלאכה, שתפסו את מקומן של דירות המגורים. בשנות ה-80 גרם מצבו הרעוע של הבית לנטישתו. בשנת 2000 החלו עבודות לשחזור הבית כבית מגורים לבעלים החדשים, רוברט וויל משבדיה. הבית שוחזר ללא תוספות בנייה. בשטח בית הכנסת, שהיה בקומה הראשונה, הותקנה הבריקה, סאונה וכל מה שנחוץ לבית קיץ בתל אביב.

שבו הוקמה ב־1924 שכונת מונטיפיורי, על שמו, שכן את הקרקע רכשו יוזמיה מקרן מזכרת משה מונטיפיורי; השכונה הצטרפה לתל-אביב ב־1941 ובה שדרות על שם רעייתו יהודית*. עץ מהפרדס הועבר לגן הבוטני באוניברסיטת תל-אביב. כן נקראים על שמו שכונות בירושלים – אהל משה (1875), מזכרת משה (1883), ימין משה (1891), זכרון משה (1906) וקרית משה (1923) – ומוסדות שונים בארץ.

מונש, ג'ון, סר (1865–1931) (20) א 2

גנרל יהודי, הקצין היהודי הבכיר ביותר במלחמת העולם הראשונה. נולד במלבורן למשפחת מדפיסים שהיגרה מפולין לאוסטרליה. היה מהנדס אזרחי במקצועו, אך שירת שנים רבות בצבא ארצו. היה מפקד החטיבה האוסטרלית הרביעית, שלחמה בגליפולי ב־1915; יצא לצרפת כמפקד הדיוויזיה האוסטרלית השלישית; ולבסוף התמנה למפקד חיל המשלוח של צבא אוסטרליה בצרפת בדרגת לויטננט גנרל – המקבילה לרב אלוף. נבחר לשמש כנשיא כבוד של הפדרציה הציונית באוסטרליה. על שמו כפר מונש, מושב בשרון שהקימו ב־1946 חיילים ששירתו בצבא הבריטי.

מוסינזון, יגאל (1917–1994) (16) ב 2

סופר ומחזאי. נולד בעין גנים*, ילדותו עברה עליו בשכונת שפאק בתל-אביב, ואחר כך למד בקיבוץ בית אלפא* ובכפר הנוער בן שמן*. בהיותו בן 20 הצטרף לקיבוץ נען, היה בפלמ"ח ובמלחמת העצמאות היה קצין תרבות בחטיבת גבעתי*. במהלך חייו היה פועל בניין, רועה צאן, דובר המשטרה ועוד. חיבר רומנים ובהם דרך גבר, יהודה איש קריות, יותר מ־20 מחזות שבהם גילה רגישות חברתית רבה. היו בהם קזבלן (שהיה למחזמר ולסרט), אלדודו (שהוסרט) בערבות הנגב, ותמר אשת עד. זכור בעיקר כמחברם של יותר מ־40 ספרי סדרות "חסמבה", המביאה מעלילותיה של חבורת ילדים נועזת מימי המנדט הבריטי ועד לשנות המדינה; הספרים המרתקים עוררו מחלוקות בתחום הספרותי והחינוכי.

מוסנזון, בן-ציון, ד"ר (1878–1942) (16) ב 1

מנהל הגימנסיה* העברית הרצליה, ועם רעייתו יפה – מראשוני תל-אביב. נולד ברוסיה, למד בשווייץ והיה ממנהיגי הסטודנטים הציונים. עלה לארץ-ישראל ב־1907 ולימד תנ"ך בגימנסיה העברית עוד במשכנה ביפו. שילב בשיעוריו מסקנות מחקר הארכיאולוגיה. מ־1912 היה מנהל הגימנסיה כמעט עד מותו, חוץ משנות הפינוי במלחמת העולם הראשונה. היה חבר מועצת עיריית תל-אביב (1922–1925 ו־1926–1928) וחבר הוועד הלאומי.

מוצא (18) ב 2

עיר בנחלת שבט בנימין, ממערב לירושלים, שנקראה אולי על שם מוצא המים, המעיין, והתקיימה גם בימי בית שני. ב־1860 הקימו יהודים מירושלים אכסניית דרכים במקום. ב־1894 נוסדה כאן המושבה מוצא, שרבים ממתיישביה נרצחו במאורעות תרפ"ט-1929; המפורסם בניצולים היה מרדכי מקלף*, שהיה ילד בן 9. היום מצויים באותו מקום שני יישובים, מוצא תחתית ומוצא עילית – האחרון הוקם ב־1933.

מוצקין, יהודה ליאו־לייב (1867–1933) [שדרות]**1 ג (17)**

נשיא הוועד הפועל הציוני. נולד באוקראינה. היה עד ראיה לפוגרום של 1881, והיה לאחד מחובבי ציון* הראשונים. למד מתמטיקה ופילוסופיה בברלין, השפיע על וייצמן* והטיף לשיבת ציון ולתחייה הלאומית של עם ישראל. מראשוני המצטרפים להרצל*, ממנסחי תכנית בזל* ומתומכי הרעיון כי את ההתיישבות בארץ־ישראל יש לבסס על הסכם מדיני עם תורכיה העות'מנית. היה פעיל בהסברה היהודית באירופה בימי משפט בייליס* וכן בתנועה לתחיית הלשון העברית. היה מיוזמי "ועד המשלחות היהודיות" לוועידת השלום ולחבר הלאומים שהוקם אחרי מלחמת העולם הראשונה וניהל אותו עד מותו. נבחר להנהלה הציונית ב־1921, ומ־1925 שימש כנשיא הוועד הפועל; מ־1931 היה גם נשיא הקונגרס* הציוני. על שמו העיר קרית מוצקין בעמק זבולון, מצפון לחיפה, שהחלה כשכונת מגורים ב־1934.

מוקדי (ברנשטטר), משה (1902–1975) (8) ב 2

צייר ארץ־ישראלי, וראש המדור לאמנות פלסטית במשרד החינוך. נולד בגליציה, שממנה עברו הוריו לווינה בהיותו כבן שתיים־עשרה. למד ציור ונגינה בפסנתר בווינה ובציריך, עלה עם משפחתו לארץ־ישראל ב־1920 והתגורר בחיפה (1920–1922), בירושלים (1933–1940 ושוב 1943–1946) ובתל־אביב (1940–1943 ושוב 1946–1965) – בין לבין המשיך ללמוד ציור בווינה (1922–1923) ועבד כצייר בפיזיקה (1927–1933). כיהן כמנהל המדור לאמנות במשרד החינוך והתרבות בשנותיה הראשונות של המדינה, היה למנהל המכון לציור ולפיסול על שם אהרן אבני בתל אביב (1952–1965) וממקימי כפר האמנים עין הוד, שאליו עקר ב־1965. זכה בפרסים שונים על יצירותיו, ובהם פרס הציור הטוב בתערוכת "אמני ישראל" ב־1950.

מור (18) ב 4

שיח הגדל בערב הסעודית ובאפריקה המזרחית. השרף והשמן המופקים ממיני שיח זה משמשים כבושם, קטורת,

שמן סיכה וגם כתרופה: "באתי לגני, אחתי כלה, אָרִיתִי מוֹרֵי עִם בְּשָׁמִי, אֶכְלֵתִי יַעֲרִי עִם דְּבָשִׁי" (שיר השירים, ה) וכן "שֶׁשָׁה חֲדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֶּזֶר וְשֶׁשָׁה חֲדָשִׁים בְּבִשְׂמִים וּבִתְמָרוֹקֵי הַנְּשִׁים" (מגילת אסתר, ב).

מורדי הגטאות (20) א 2
שם כולל לקבוצות יהודים שרוכזו בשכונות צפופות לקראת שילוחם למחנות ההשמדה במלחמת העולם השנייה ושהתמרדו נגד הנאצים. תחילה האמינו רבים כי משלוחי יהודים נועדו אכן ל"התיישבות מחדש" אי שם במזרח; אבל בהדרגה הצטברו ידיעות על מחנות המוות. ההתלבטות שקדמה למרד היתה קשה, מפני שהיה ברור שאי אפשר לקוות לניצחון על הצבא הגרמני האדיר וכן שצפויה פעולת נקם מצד הנאצים; ודווקא על רקע זה גילווי הגבורה של יהודים חסרי כל ומורעבים הם מהתופעות המדהימות בתקופת השואה.

מורה נבוכים (20) ב 3
ספרו הפילוסופי של הרמב"ם*, שבו ניסח את עמדתו לגבי הצד השווה בין ההלכה ("חכמת התורה") ובין הפילוסופיה מיסודו של אריסטו. הספר עורר מחלוקות בקרב היהודים בימי הביניים, והיו שדרשו אף להעלות את כל כתבי מחברו על המוקד. נראה כי הספר מנוסח כך שיבינו אותו רק מי שלמדו את התורה שבכתב ובעל פה, וכן את המדע בן זמנו, והגיעו לגבול הידע ולכן לתחילת המבוכה. הספר נכתב בערבית, תורגם לעברית בידי בן הדור השני של התיבונים* ובאישורו של המחבר, שוב בידי יהודה אלחריזי*, ובימינו – בידי הרב יוסף קאפח, חתן פרס ישראל, ושוב בידי פרופסור מיכאל שוורץ.

מוריץ דניאל (8) א 4
שמותו הפרטיים של הצייר היהודי-גרמני מוריץ דניאל אופנהיים (1799–1882). נולד בהנאו, למד באיטליה ושם הושפע מהתנ"ך ומן הברית החדשה. נודע בציורים שבהם הנציח את הווי החיים המסורתיים של משפחות יהודיות בגרמניה.

מורשת (6) א 2
המטען היצירתי, ההיסטורי והדתי העובר מדור לדור. כשם שמוולדת היא כברת הארץ הנתפסת כשייכת לעם מסוים, מורשת היא המקבילה הרוחנית הנתפסת כחיה בתוך קבוצה אנושית מסוימת או באנושות בכלל.

מושיע (19) ד 3
מי שמביא את הישועה, ההצלה, ליחיד או לקבוצה הנמצאים במצוקה; וכן מלה נרדפת למשיח, העתיד לבשר את בוא

הישועה לכל העם ואולי לכלל האנושות. בסמוך, ממזרח, רחוב מבשר; ומדרום - רחוב תשבי: מי שיגלו לנו כי הישועה קרובה.

מזא"ה, יעקב, הרב (1859-1924) (21) ג 1

רב ומי שהתפרסם בעמידתו האמיצה במשפט בייליס ונגד עלילת הדם ב־1913. שמו מעיד עליו שהוא כהן: ראשי התיבות של שמו הם **מזרע אהרן הכהן**. נולד ברוסיה, קיבל חינוך תורני ועם זאת למד משפטים באוניברסיטת מוסקבה, היה רב אך גם מחובבי ציון*. ב־1890 אירגן קבוצת בעלי הון להתיישבות בארץ־ישראל ואף פתח במשא ומתן על רכישת קרקע בגליל. הופיע כעד מומחה במשפט בייליס, והזים את עלילת הדם כמומחה לתורת ישראל ובזכות כשרון נאום מדהים. כתב מאמרים בשמות העט סעדיה אהרוני, יעקב הכהן וכוכב.

מזל אריה [סמטה] (23) ג 3

אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש מנחם אב (יולי-אוגוסט). בין הדובה הגדולה וסקסטנט. היסוד המאפיין אותו הוא אש. הכוכב השולט בו הוא השמש. האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין ברצון עז ובאהבת ההצלחה, וסיסמתו היא "אני אעשה את זה".

מזל בתולה [סמטה] (23) ד 1

אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש אלול (אוגוסט-ספטמבר). סמוך לקבוצת הכוכבים גביע. היסוד המאפיין אותו הוא אדמה. הכוכב השולט בו הוא כוכב חמה (מרקורי). האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין בשכליות ובנטייה לסדר, וסיסמתו היא "אני מברר".

מזל גדי [סמטה] (23) ד 2

אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש טבת (דצמבר-ינואר). מעבר לברבור ולדולפין. היסוד המאפיין אותו הוא אדמה. הכוכב השולט בו הוא שבתאי (סטורן). האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין באחריות ובנכונות לעבודה קשה, וסיסמתו היא "אני מנסה כל דרך".

מזל דגים [סמטה] (23) ד 3

אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש אדר (פברואר-מרס). בין אנדרומדה ללווייתן. היסוד המאפיין אותו הוא מים. הכוכב השולט בו הוא צדק (יופיטר) וגם נפטון. האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין ברגשיות וברוחניות, וסיסמתו היא "אני מאמין".

מזל דלי [סמטה] (23) ד 2

אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש שבט (ינואר-

פברואר). מעבר לפגסוס. היסוד המאפיין אותו הוא אוויר. הכוכב השולט בו הוא שבתאי (סטורן) וגם אורנוס. האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין במקוריות ובחברתיות, וסיסמתו היא "אני יודע".

מזל טלה [סמטה] (23) ד 2
 אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש ניסן (מרס־אפריל). מעבר לתחום שבין פרסאוס ואנדרומדה. היסוד המאפיין אותו הוא אש. הכוכב השולט בו הוא מאדים (מרס). האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין באימפולסיביות וברגשנות, וסיסמתו היא "אני מוכן".

מזל מאזנים [סמטה] (22) ד 2
 אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש תשרי (ספטמבר-אוקטובר). מעבר לדרקון ולנוהג השור. היסוד המאפיין אותו הוא אוויר. הכוכב השולט בו הוא נהג (ונוס). האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין בחשיבה מופשטת וביצירות מופנמת, וסיסמתו היא "אני שומר על איזון".

מזל סרטן [סמטה] (23) ד 2
 אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש תמוז (יוני-יולי). בין כלב קטן וסקסטנט. היסוד המאפיין אותו הוא מים. הכוכב השולט בו הוא הירח. האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין באור פנימי ובנטייה למשפחתיות כמקור לביטחון, וסיסמתו היא "אני מרגיש".

מזל עקרב [סמטה] (23) ד 2
 אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש מרחשוון (אוקטובר-נובמבר). מעבר לנחש ונושא הנחש. היסוד המאפיין אותו הוא מים. הכוכב השולט בו הוא מאדים (מרס) וגם פלוטו. האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין ביכולת להתמקד ביעד מסוים ובחוסר פשרות, וסיסמתו היא "אני משתוקק".

מזל קשת [סמטה] (23) ד 2
 אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש כסלו (נובמבר-דצמבר). מעבר לנשר. היסוד המאפיין אותו הוא אש. הכוכב השולט בו הוא צדק. האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין בחיפושים, נדודים ושקיקה למרחבים, וסיסמתו היא "אני מבין".

מזל שור [סמטה] (23) ג 3
 אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש אייר (אפריל-מאי). מעבר לפרסאוס. היסוד המאפיין אותו הוא אדמה. הכוכב השולט בו הוא נהג (ונוס). האדם הנולד בחודש זה

אמור להתאפיין בעקשנות ובחברותיות שלוהה, וסיסמתו היא "יש לי די".

מזל תאומים (23) ג 3

אחד המזלות*. מגיע למרכז השמים בחודש סיוון (מאי-יוני). ניכר בצמד הכוכבים קסטור ופולוקס, ציידים תאומים שאחותם היתה הלנה מטרואיה. היסוד המאפיין אותו הוא אוויר. הכוכב השולט בו הוא כוכב חמה (מרקורי). האדם הנולד בחודש זה אמור להתאפיין בתאוה לידע ובקושי לבחור, וסיסמתו היא "אני חושב".

מזלות, נתיב - ראו המזלות [נתיב]

מזרחי, שמעון משה (1884-1927) ד 3

מנהל בנק ברקליס, וחבר מועצת עיריית תל-אביב. סייע רבות בבניית השכונה מרכז מסחרי בתל-אביב - היום רחוב מטלון* - ולתושבי שכונת פלורנטין שבה רכש קרקעות בעצמו. היה חבר מועצת העירייה הראשונה והשנייה (1922-1926), והרחוב הראשון מכיוון יפו נקרא על שמו - ואחר כך מזרחי א ומזרחי ב, מפני שנסלל רחוב וולפסון שחצה אותו. במקום מחבואו ברחוב מזרחי ב מס' 8 נרצח מפקד הלח"י*, יאיר*, והיום נקרא הרחוב בשם שטרן*.

מח"ל (19) ג 3

ראשי תיבות של מתנדבי חוץ לארץ, חיילים ובהם קצינים שבאו כדי להילחם במסגרת צה"ל במלחמת העצמאות. היו בהם בעלי ניסיון צבאי שהשפיעו על החילות המקצועיים בצה"ל: האוויר, הים, השריון ועוד, חלקם לא היו עולים, לא כולם היו ציונים ואף היו בהם לא יהודים; הם באו כדי לסייע למדינת ישראל שאך נולדה. היו ששירתו בשמות בדויים, ומתו כאלמונים. (גוף שני של לוחמים נקרא גח"ל, ראשי תיבות של גיוס חוץ לארץ - היו אלה עולים, רובם ניצולי שואה, מריכוזי הפליטים באירופה וממחנות המעפילים בקפריסין).

מחנה יוסף (22) א 2

שכונה בפאתי יפו שהחלה לקרום עור ב-1904 ונוסדה - כמו אחוזת בית* - בתרס"ט-1909. נקראה על שם יוסף ארֶוֹן (1848-1925), רבה של הקהילה הספרדית ביפו שנולד במרוקו, עלה לארץ-ישראל ב-1865, כיהן כרב ודיין בירושלים 20 שנה, ובעשר השנים הבאות היה רב ביפו. לאחר מכן היה כ-15 שנים אב בית דין של העדה הספרדית בתל-אביב. כתב ספר בשם *הוד יוסף*. השכונה סופחה לתל-אביב בפקודת הנציב העליון סמואל* ב-1921.

מחרוזת (26) **ב 4**
 צמח הגדל בערבה ובמדבריות, נראה לעתים גם על שפת הים; זהו מין שרוע למחצה, היחיד המצוי בארץ, ושמו מחרוזת משונצת. התפרחת צהבהבה עם עורקים בארגמן. בסמוך רחובות נוספים בשמות צמחים, ובהם חלמית, חיננית ופעמונית.

מטולה (22) **א 2**
 מושבה בגליל העליון, בקצה אצבע הגליל. הוקמה ב-1896 בידי אנשי העלייה הראשונה על אדמות שרכש הברון רוטשילד*. בקרבת מקום מפל ה"תנור" ותצפיות מרהיבות. עד מלחמת ששת הימים* היתה היישוב הצפוני ביותר בארץ. חלק מבתי המושבה השתמרו כבעת בנייתם.

מטלון, משה יצחק (1872–1959) **ד 3** (21)
 מיוזמי הקמתן של שכונות מרכז מסחרי ונווה שאנן*. נולד ביפו למשפחה היהודית הראשונה בעיר: אבי סבו חידש את היישוב היהודי ביפו ב-1817. היה מעורכי הדין הראשונים ביפו, חבר בוועד הקהילה, חבר המועצה הדתית בתל-אביב ועסק בגאולת קרקע, בכלל זה לשכונות חדשות בתל-אביב. הרחוב הקרוי על שמו נקרא בעבר מרכז מסחרי, וביתו הוקם בו (בפינת הרצל*) ב-1913.

מטמן־כהן, יהודה ליב, ד"ר (1869–1939) **א 1** (16)
 מייסד הגימנסיה* העברית ומנהלה, ועם פניה אשתו – ממייסדי תל-אביב. נולד בפודוליה, פולין, למד באוניברסיטאות בשווייץ וקיבל תואר ד"ר לפילוסופיה. היה מורה וציוני פעיל ברוסיה מ-1890 ועלה לארץ-ישראל ב-1904. היה מורה ומנהל במושבה ראשון לציון, וב-1906 ייסד ביפו בית ספר תיכון עברי ראשון בעולם – הגימנסיה* העברית, אחר כך "הרצליה" – והיה מנהלה עד 1911. נמנה עם מייסדי תל-אביב ועם מייסדי רמת גן. סייע בהקמת הגימנסיה העברית בירושלים.

מיזאן, שאול, ד"ר (1895–1944) **ג 3** (7)
 היסטוריון, ומשורר יהודי בולגרי. היה ממייסדי התנועה הרוויזיוניסטית בבולגריה, וחיבר ספר רחב יריעה על היהודים הספרדים בבולגריה. נעלם במלחמת העולם השנייה, בימים שבהם היתה בולגריה גרורה של גרמניה הנאצית.

מיטב (20) **א 1**
 החלק המשובח ביותר. בסמוך רחובות המבטיחים שפע טל ומלאכות שונות. (זהו גם שם מושב בעמק יזרעאל, דרומית

לעפולה, הנגזר מהתנ"ך, "ויתן להם אחוזה בארץ מצרים במיטב הארץ" [בראשית, מז], ונמנה עם מושבי חבל תענך. הוקם ב-1954 בידי עולים מאירן ומכורדיסטאן.

מיזל, זלמן (1877-1947) (26) ב 4
ממייסדי תנועת המזרחי בארץ (היום חלק מהמפד"ל) וממניחי היסודות לחינוך הדתי בתל-אביב יפו. נולד בירושלים, למד בישיבה ועבר ליפו ב-1904. עסק במסחר, היה ממייסדי בנק קופת עם ובנק מזרחי ופעיל בחיי הציבור. ממייסדי בית-הספר הדתי "תחכמוני". אחרי מלחמת העולם הראשונה היה ממייסדי המזרחי בארץ וממניחי היסוד לגימנסיה לבנות "תלפיות".

מיכאל מאיר (נאמן) (1906-1991) (9) ג 1
ממייסדי שכונת מכבי החדשה. נולד בירושלים, והוריו היו מראשוני כפר סבא ועברו לפתח-תקוה, שבה למד בישיבה. התקבל ללימודים בגימנסיה העברית הרצליה*, ומאז התגורר בתל-אביב. היה פעיל ב"גדוד מגיני השפה" שפעל נגד השימוש ביידיש ובשפות אחרות במגזר היהודי, והיה ממייסדי הארגון למען תוצרת הארץ, אגודות נוער למען הקרן הקיימת לישראל* ו"האזרח הצעיר". היה מחבריה הראשונים של תנועת הצה"ר מייסודו של זאב ז'בוטינסקי* ובתנועת בית"ר, ושימש כמזכירו של ז'בוטינסקי בהיותו בארץ. אחרי נישואיו לחנה יפה, ב-1932, היו ביתו ומשרדו (לעסקי קרקעות ולרישום בטאבו) בשרדות רוטשילד 2. ב-1936 נמנה עם מייסדי שכונת מכבי החדשה, מנחל איילון עד שכונת התקוה, וכן עם מגיניה מפני פורעים ערבים ועם המחלצים שחשו לעזרת התושבים בשנים גשומות. יקיר תל-אביב-יפו ל-1982.

מיכאל'ס, שלמה (1890-1948) [כיכר] (16) ב 1
שחקן (ביידיש) ובמאי. נולד - בשם שלמה וּפְסִי - ופעל ברוסיה. למד משפטים באוניברסיטת פטרסבורג, וב-1919 היה ממייסדי תיאטרון היידיש הממלכתי במוסקבה, שבו שיחק ושאותו ניהל מ-1929. נחשב לגדול השחקנים ברוסיה ולאחד השחקנים הגדולים בעולם. המשטר בזמנו התנכל לתרבות היהודית וליוצרים יהודים (סופרים ואמנים הומתו או "נעלמו" ב"טיהורים" שיזם סטאלין), ואף-על-פי שרשמית נמסר כי מיכאל'ס נהרג בתאונת דרכים, משערים כי נרצח ביזמת המשטר הסובייטי.

מיכה הנביא (המאה ה-8 לפנה"ס) (17) ג 1
מנביאי הכתב. מכונה מיכה המורשתי. נבואותיו, "בימי יותם, אחז, יחזקיה מלכי יהודה", נסבו על שומרון כמו גם על ירושלים. ספרו, ובו שלושה פרקים עזי מבע, הוא השישי בתרי-עשר. בסמוך רחובות נוספים על שם נביאים מתרי-עשר - מלאכי, עובדיה ועוד.

מיכה [סמטה]

ראו לעיל.

1 ג (17)

מיכ"ל (16) ב 4
ראשי תיבות שמו של מיכה יוסף הכהן לבנון (1828-1852), משורר לירי שכתב עברית. נולד בוילנה, ליטא, לאב שהיה אף הוא משורר - אד"ם הכהן*. למד שפות - רוסית, גרמנית, צרפתית ופולנית. החל את דרכו היצירתית בתרגום מהקלסיקה של יוון ורומי. ספרו *שירי בת ציון* ראה אור ב-1851: היו בו שישה שירים. סבל ממחלת השחפת מגיל צעיר ומת על פני אביו, שהדפיס שירים נוספים משלו לאחר מותו.

מיכלאנג'לו בואנורוטי (1475-1564) ב 1 (26)
צייר, פסל ואדריכל, מגדולי האמנים בתקופת הרנסנס שהשפיע על כל דורות האמנים שפעלו אחריו. נולד בפירנצה, עבר לרומא ב-1496 וסמוך לבואו פיסל את *הפייטה* (החמלה): אם האוחזת בגופת בנה המת (מריה וישו). כן ידועים פסליו *משה חוד* (ניצב בפירנצה), והציור על התקרה בקפלה הסיסטינית בואתיקן, מפלאי אמנות העולם.

מילאנו [רחבה] ב 4 (12)
עיר בעלת חשיבות כלכלית באיטליה, בירת חבל לומברדיה. הוקמה במאה ה-4 לפני הספירה, ושימשה צומת דרכים בין צפון הארץ לדרומה ובין מזרחה למערבה. היתה לחזקה בין שכנותיה במאה ה-12; נפוליאון הוכתר בה למלך איטליה ב-1805. משמשת גם מרכז תרבותי חשוב, ומושבו של בית האופרה "לה סקאלה". יהודים ישבו בה מימי בית שני, גורשו ממנה שלוש פעמים וסמוך למועד מתן השם לכיכר הגיע מניינם ל-8,000. בסמוך היה בית שבו גרו זמרי התזמורת הפילהרמונית.

מילוא, יוסף (1916-1997) ג 2 (7)
במאי ושחקן. נולד בפראג, צ'כיה, ובגיל 4 עלה לארץ-ישראל עם אמו כדי להצטרף לאביו, שעלה לפניהם. המשפחה חזרה לפראג ב-1931, ושנתיים אחר כך עלה שוב. ב-1938 עבד עם ד"ר פאולו לוי ב"להקת העץ" כמפעיל, קריין וכותב מערכונים. אחרי תקופה קצרה ב"המטאטא" נמנה עם מייסדי התאטרון ה"קאמרי" וביים ערב מערכונים. המחזיז את *הוא הלך בשדות* של משה שמיר ב-1948, שציין את ראשיתה של מחזאות "צברית" וביים ממיטב המחזות הקלאסיים והמודרניים שהיו לא אחת חידוש לקהל בארץ. ביים בתל-אביב גם *בהבימה** וכן בתיאטרון העירוני חיפה ובתיאטרון באר-שבע. בין המחזות שביים: *כטוב בעיניכם* של שיקספיר, *מעגל הגיר הקווקזי* של ברכט, *ביקור הגברת הזקנה* של דירנמט קרנפים של יונסקו. חתן פרס עיריית תל-אביב-יפו, וחתן פרס ישראל בתיאטרון.

מימון, שלמה (1800-1753) (21) ג 4
הוגה דעות יהודי. נולד בליטא בשם שלמה בן יהושע, ובחר בשם מימון מתוך הערצה לרמב"ם* (שמימון היה שם אביו). התפרנס מהוראה, כתב אוטוביוגרפיה המשקפת את חיי היהודים ברוסיה בימיו, וב־1790 נדפסה מסה שכתב על הפילוסופיה הטרנסצנדנטלית של עמנואל קאנט – ששיבח אותה. כתב גם את גבעת המורה, פירוש למורה נבוכים* של הרמב"ם*.

מימון (פישמון) – ראו פישמן־מימון

מינץ, בנימין (1961-1903) (6) א 4
חבר כנסת ושר בממשלה. נולד בלודז', פולין, למד בבית מדרש לחסידי גור והיה פעיל באגודת ישראל. עלה לארץ־ישראל ב־1925, התגורר בתל־אביב ועבד כפועל בניין, ואחר כך כפועל דפוס ואף הקים בית דפוס קטן. ב־1933 היה ממייסדי מפלגת פועלי אגודת ישראל, וב־1946 יזם איחוד עולמי שלה. היה ח"כ מקום המדינה, וסגן יו"ר הכנסת בכנסות ה־2 (1951-1961). בשנתו האחרונה בכנסת שימש כשר הדואר. כתב ספרים וחוברות, ובהם ספר השמות על רחובות תל־אביב ב־1944 (עם אליעזר שטיינמן) וספר הזוועות על השואה ב־1945 (עם ישראל קלוזנר).

מינקובסקי, פנחס (1924-1859) (24) ב 1
חזן, מלחין ומוסיקולוג, ומגדולי החוקרים של החזנות. נולד באוקראינה, היה חזן באודסה ולימד בקונסרבטוריון היהודי בעיר זו. היגר לארצות־הברית וחי בה בשנותיו האחרונות. חיבר לחן פופולרי לשירו של ח"נ ביאליק*, "שבת המלכה".

מיצקביץ, אדם (1855-1798) (26) א 2
גדול משוררי פולין, אף על פי שיצר מחוץ לה. ייתכן שאמו היתה ממוצא יהודי. נולד בליטא. למד באוניברסיטת וילנא. היה פעיל באגודות סטודנטים שיעדן היה שחרור לאומי, והוגלה עקב כך לרוסיה ב־1823; התיידד באותה תקופה עם פושקין*. ב־1829 עזב את רוסיה, פגש את גתה ונשא את בתה של ידידתו. חי בשווייץ ובצרפת, נסע לתורכיה ומת שם. ידועות בעיקר שתי פואמות שלו, פאן תדיאוש – ובו תיאור מחיי המעמד הגבוה הליטאי־פולני עם פלישת נפוליון לרוסיה, וקונראד ואלנרוד – המספרת על נער ליטאי הגדל אצל אויבי מולדתו, הופך לגנרל שלהם ומוליך את צבאו לאבדון. השפיע על דורות משוררים בפולין וכן על סופרים עבריים ובהם ביאליק* ופרץ*.

מיקוניס, שמואל (1982-1903) (20) ב 2
חבר כנסת. נולד באוקראינה, למד הנדסה בצרפת. עלה לארץ־ישראל ב־1921, ושיחק בתיאטרון "אהל" ב־1925-

1930. ב־1933–1945 היה מהנדס בחברת הדלק "של" (שנעלמה מנופי ישראל בגלל כניעתה לחרם הערבי). ב־1939 הצטרף למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית והיה מזכיר הוועד המרכזי שלה, המשיך להנהיגה גם אחרי פרישת רוב החברים הערבים ב־1943 וכך גם כששינתה את שמה למפלגה הקומוניסטית הישראלית, שמטעמה שימש כח"כ ב־1949–1969 וב־1972–1974.

מירון (20) ב 2

הר בגליל העליון לא הרחק מצפת שלמרגלותיו היתה עיר קדומה באותו שם בימי המשנה והתלמוד. כאן ישב רבי שמעון בר יוחאי*, מחכמי המשנה במאה ה־2 ולפי המסורת מחברו של ספר הזוהר. במקום נמצאים קברו וקבר בנו אלעזר, וכן קברי חכמים אחרים – רבי יצחק נפחא* ורבי יוחנן הסנדלר* ואולי גם של הלל הזקן* ושמאי*, חכמים בני דור מוקדם יותר. בכל שנה בלג בעומר מתקיימת במירון הילולה לזכר בר יוחאי. (מצפון לעיר הקדומה הוקם ב־1949 מושב בשם מירון בידי עולים מהונגריה ומפולין.)

מכלל יופי (27) ג 4

כינוי לציון או תיאור שלה פֶּשֶׁם דבר, שכל היופי מצוי בה: "מציון מכלל יפי" (תהלים, נ).

מלאכי הנביא (המאה ה־5 לפנה"ס) (17) ג 1

האחרון מנביאי הכתב והאחרון בתרי־עשר. שלושת הפרקים בספרו אינם מסגירים את זמן כתיבתם, ובפירושו של אבן עזרא* כתוב "ש אומרים שהוא עזרא* [הסופר], ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב, והוא סוף הנביאים [...] כי במותו נפסקה הנבואה מישראל."

מלבי"ם (21) ג 4

ראשי תיבות שמו של מאיר לייב בן יחיאל מיכל (1809–1879), פרשן המקרא שכונה "העילוי מוהלין". נולד בוהלין, רוסיה, היה רב הבקי בנגלה ובנסתר ובעל ידיעות רחבות במדעים; כן היה מהרבנים שתמכו ברעיון יישובה של ארץ־ישראל עוד לפני היות הציונות.

מל"ן, משה לוי נחום (1888 או 1893–1985) (22) א 1

ראשי תיבות שמו של משה לוי נחום, מוכתר כרם התימנים ובעל בית הדפוס מל"ן שפעל מ־1938 עד 2003. נולד בתימן, עלה לארץ־ישראל ב־1905 בדרך חתחתים המתוארת בספר כרם היה לידידי שרשם מפיו שלמה טבעוני (1978). את השכלתו קנה מתחת לחלונות של ישיבה ומפי תלמידים שלהם מכר פול, וכך זכה בכינוי "מוסה אל פול". במלחמת העולם הראשונה גלה עם תושבי תל־אביב לכנרת, לראש פינה ולצפת; הועסק כשומר בגליל, ושם נשא את אסתר

דוכן ילידת נוח צדק. בשנות העשרים של המאה העשרים נבחר ליו"ר ועד העדה התימנית ביפו ובתל-אביב וכן למוכתר כרם התימנים. היה כרוז ההוצאה לפועל של ממשלת המנדט הבריטי, וב-1938 הקים את הדפוס שנקרא במשך שנים רבות על שמו, דפוס מל"ן, והודפסו בו עיתונים, כרוזים וספרים. יקיר העיר תל-אביב-יפו.

מלילות [סמטה] (19) ד 2

מושב בנגב הצפוני מערבי, דרומית לנתיבות. הוקם ב-1953 בידי עולים מאירן ומכורדיסטאן. משמעות השם שיבולים שהבשילו והן מוכנות לקציר: "וקטפת מלילת בידך, וחרמש לא תניף" (דברים, כג).

מלכי ישראל [שדרות] (16) ב 3

על שם השושלות השונות ששלטו בישראל בימי בית ראשון, מירבעם בן נבט ועד הושע בן אלה, ובתוכם בית עמר, בית יהוא ועוד. בעבר נקראה בשם זה הכיכר הכלואה בין השדרות ורחוב אבן גבירול, בין בניין העירייה ורחוב פרישמן, ובה התקיימה בנובמבר 1995 עצרת שבסיומה נרצח ראש הממשלה רבין* - ומאז קרויה הכיכר על שמו.

מלצ'ט, לורד (1868-1930) (16) ב 4

שמו של הברון ארתור מוריץ מונד, שהיה שר בממשלת בריטניה. ממוצא יהודי, חונך כנוצרי, למד משפטים והשתלב במפעל לכימיה שהקים אביו. אחר כך הקים חברות תעשייתיות וב-1906 היה לחבר הפרלמנט. כיהן כשר העבודה ב-1916-1921 וכשר הבריאות ב-1921-1922. אף שלא חונך כיהודי, היה לתומך ברעיון הציוני מאז הצהרת בלפור* ב-1917 וביקר בארץ-ישראל ב-1921. ב-1929 היה מהלא ציונים שנטלו חלק בהקמת הסוכנות* היהודית (כלואי מרשל*), נבחר ליו"ר מועצת הסוכנות והתפטר ב-1930 עקב "הספר הלבן" של פספילד. קנה בארץ-ישראל קרקעות ופרדסים וייסד ב-1929 מושבה בשרון, צפונית לכפר סבא, שבה היה לו בית והקרויה היום תל מונד על שמו.

מלקוש (19) ד 4

הגשמים האחרונים היורדים בארץ-ישראל בשלהי החורף בכל שנה. בדרך כלל אלה גשמים עזים במיוחד. בסמוך רחוב יורה.

מנדל, מנחם - ראו הרבי מויטבסק

מנדלי מוכר ספרים (17) ג 3

כינויו הספרותי של שלום יעקב אברמוביץ (1835-1917), סופר שכתב עברית ויידיש. נולד בפּוֹלֶרוֹס, נדד הרבה

בישיבות ליטא, אוקראינה ופודוליה ומאוחר יותר התגורר בערים ברדיצ'ב, ז'יטומיר ויותר מכול באודסה (יותר מ־30 שנה). בכתיבתו הספרותית הנציח את העניות והניוול בחיי היהודים בעיירות הגולה. מספריו: *ספר הקבצנים*, *עמק הבכא*, *סוסתי*, *מסעות בנימין השלישי*.

מנדלסון, משה (1729–1786) (16) ב 3
הוגה דעות יהודי. נולד בגרמניה, זכה לחינוך מסורתי ונחשב למנהיג הרוחני של תנועת ההשכלה*. התפרנס כמנהל חשבונות של תעשיין ונעשה שותפו. תירגם את התנ"ך לגרמנית, ומפיו מצטטים "היה יהודי באוהלך ואדם בצאתך": הוא האמין כי יהודי יוכל להשתלב בחיי היצירה בחברה שבה הוא יושב בלי לוותר על יהדותו. ספרו הפילוסופי הידוע ביותר הוא *ירושלים*, שעניינו הקשר בין דת למדינה; כן עסק באסתטיקה. נכדו היה המלחין פליקס מנדלסון־ברתולדי (1809–1847).

מנדלקרן, שלמה, ד"ר (1846–1902) [שביל] (15) ג 4
משורר, חוקר המקרא ומתרגם. נולד במלינוב, גדל בדובנו הסמוכה ולמד בישיבה עם בנו של הרבי מקוצק*, ואצל המשורר אד"ם הכהן* – לימודים כלליים. היה בעל תעודת רב, ובמהלך השנים שימש כרב בכמה מקומות. למד לשון ומשפטים, וכתב עבודות אקדמיות ומאמרים. היה ציר לקונגרס הציוני הראשון. על חיבור הקונקורדנציה שלו, *היכל הקודש*, עמל עשרים שנה – והיא תפסה את מקומם של ספרים קודמים מפני שהיתה שלמה ומדויקת יותר. עשרות שנים היה אוצר מלים זה של התנ"ך כלי עזר יחיד מסוגו, עד שנדפסה קונקורדנציה חדשה, של אבן שושן*. תירגם משירי היינה ואת ספר שיריו של ביירון*, *נעימות עבריות*, בשם *שירי ישורון*.

מנדלר, אלברט אברהם (1929–1973) (15) ד 4
אלוף בצה"ל. נולד באוסטריה, עלה כמעפיל עם הוריו והתגורר עמם ברמת גן. במלחמת העצמאות השתתף במבצע נחשון, היה בין פורצי הדרך לנגב, נפצע בקרב והשתחרר – אך חזר לשירות, היה מפקד גדוד בחטיבת גולני ועבר הסבה לשריון. במלחמת ששת הימים היה מפקד חטיבת שריון שלחמה ברמת הגולן, ותפקידו האחרון היה מפקד אוגדת סיני – הוא עמד להתמנות למפקד גייסות השריון, אבל יום לפני המינוי פרצה מלחמת יום הכיפורים שבה המשך בתפקידו ונהרג ביום השביעי ללחימה.

מנדלשטם, [מקס] עמנואל, ד"ר (1839–1912) (17) ג 1
רופא עיניים, מראשי הציונות ברוסיה. למד בגימנסיה רוסית בוילנה, ליטא, ובאוניברסיטאות בגרמניה וברוסיה, והשתלם

ברפואת עיניים בברלין. פתח מרפאת עיניים בקייב. הרצה באוניברסיטת קייב עד 1880 - ואז נשלל מינוי הקבע שלו עקב יהדותו. עמד בראש הוועד להגנת ניצולי הפרעות של 1881 ודיבר בגלוי על הגירה כפתרון לבעיית היהודים ברוסיה. עם לילינבלום*, פינסקר* ושפירא* הקים את חיבת ציון, ועם הופעתו של הרצל* היה מתומכיו הראשיים. בספרו אלטנוילנד העניק לו הרצל את תפקיד הנשיא הראשון של המדינה היהודית. מעורבותו במשפט בייליס* קירבה את קצו.

מנדלשטם, עמנואל, ד"ר (1839-1912) [סמטה] ראו לעיל.

מנדס, אריסטידס דה סוזה (יליד 1885) (8) ב 4
חֹסֵד אומות העולם*. נולד בפורטוגל כבן למשפחת אצולה. למד משפטים והיה עורך דין ודיפלומט. ב-1938 שימש כקונסול כבוד מטעם ארצו בבורדו, צרפת, ובהשפעת הרב קרוגר חתם על שלושים אלף אשרות (ויזות) שאיפשרו לפליטים לצאת מצרפת ערב הכיבוש הנאצי ולהגר לפורטוגל. מתוך האשרות האלה מעריכים שחתם על כעשרת אלפים אישורי חיים ליהודים שנמלטו לצרפת והסכנה התקרבה אליהם מחדש. למרות לחצים מטעם השלטונות המשיך במעשיו, והציל יהודים רבים.

מנדס־פרנס, פייר (1907-1982) (27) ג 2
שר יהודי שהיה לראש ממשלת צרפת. ב-1932 היה צעיר חברי הפרלמנט הצרפתי. פירסם ספרים בתחום הכלכלי, וב-1938 - בהיותו בן 31 - היה סגן שר האוצר. שירת בחיל האוויר הצרפתי כשגרמניה הנאצית תקפה את ארצו, ועם התבוסה נמלט והמשיך לטוס בצבא צרפת החופשית בפיקודו של דה גול - שבממשלתו היה לשר הכלכלה אחרי המלחמה. אחרי כשנה חזר להיות חבר הפרלמנט. ב-1954 היה לראש ממשלה, הוציא את צבא צרפת מוייטנאם, העניק אוטונומיה לתוניסיה וחתר להגיע להסכם עם המורדים באלג'יריה. בתקופת כהונתו נחתם ההסכם הראשון על מכירת מטוסים לצה"ל. הצעותיו בתחום הכלכלי הביאו למפלתו ב-1955. הוסיף לגלות ידיות לישראל גם בשנים שבהן היה באופוזיציה. השם ניתן לרחוב זה, שבו בית השגריר.

מנוחה (27) ג 3
שקט ושלווה, ככתוב: "ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל" (מלכים א, ח), וכן שם מושב בחבל לכיש שבשפלה, צפונית לקרית גת. הוקם ב-1953 בידי עולים מעיראק ומכורדיסטאן. בסמוך לרחוב מנוחה - רחוב מרגוע.

בית העירייה הישן (רחוב ביאליק 27)

האדריכל משה צ'רנר תיכנן את הבניין בעל החזות הקלאסית, שבו שלוש קומות וקומת מרתף. הבית נבנה כבית מלון מפואר בשנת 1925; אך הבעלים, איזידור ופיליפ סקורה, ממנהלי בנק אמריקה-פלשתינה, השכירו את הבית לעיריית תל אביב, שחיפשה משכן זמני עד שייבנה בית עירייה חדש. ביולי 1925 עברו משרדי העירייה, ששכנו עד אז במגדל המים בשדרות רוטשילד, אל בית סקורה; ובסופו של דבר היה הבית ה"זמני" למשכנה של העירייה עד שנת 1965, משנחנך בניין העירייה ברחוב אבן גבירול בכיכר מלכי ישראל (היום כיכר רבין).

בחזיתו של בית סקורה הוצבו שלטי קרמיקה מתוצרת בצלאל. השלטים מציינים בעברית ובאנגלית את שמות בעלי הבית, שנת הבנייה ושם האדריכל. סמל עיריית תל אביב, המתנוסס במרכז החזית, הוא כנראה תוספת מאוחרת. את הסמל עיצבו הצייר נחום גוטמן ואביו, הסופר ש' בן ציון. בסמל העיר נראה מגדלור מעל הים המסמל שער עלייה, ושבעה כוכבים הלקוחים מן הדגל המתואר במדינת היהודים של הרצל. בתחתיתו נכתב הפסוק מירמיהו, "אבנך ונבנית". לעירייה היה המנגנון היהודי הגדול ביותר בארץ, ונדרשו לה 113 חדרי משרדים בבניינים אחרים ברחובות הסמוכים. הלוויית נכבדי העיר עצרו כאן בדרכן אל בית הקברות הישן ברחוב טרומפלדור, והבית כולו עטה שחורים; ולהבדיל, הבניין קושט במאות נורות בחגיגות פורים, יום הולדת 70 לדיזנגוף והכרזת המדינה העברית. אחד היועצים הקרובים לראש העירייה דיזנגוף היה השכן, חיים נחמן ביאליק, שגר בבית נאה בצדו המזרחי של הרחוב. ידידות זו איפשרה לו להתפרץ אחד הימים באמצע ישיבה: בידו החזיק חשבונות לשירותים עירוניים ועוד, אך התלונה שבפיו לא היתה על היצירתיות של הפקידים אלא על כך שהמכתבים היוצאים מן העירייה לקויים מבחינת הסגנון העברי: "עצתי הנאמנה לקבל לעירייה סופר עברי, אשר יבקר ויתקן את הסגנון העברי."

בשנת 1969 החליטה עיריית תל אביב להעביר לבניין את המוזיאון לתולדות תל אביב, והבית הורחב והפך למוזיאון היסטורי. ברחבה הותקנה אנדרטת פסיפס בעיצוב נחום גוטמן המספרת את סיפורה של העיר. כיום המוזיאון סגור.

מנורה (6) ב 2

סמל עברי עתיק יומין, מכלי המקדש – מנורה בעלת שבעת הקנים. כסמל שימשה המנורה לעיטור – למשל, על רצפות פסיפס של בתי־כנסת. כן היה סמלו של "הגדוד הראשון ליהודה" מן הגדודים העבריים שהתגייסו לצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה ושמו של מועדון משוחזרי הגדודים בירושלים. קטלוג מקיף לתולדותיה, משמעותה ושימושיה ראה אור בהוצאת מוזיאון ישראל בעקבות תערוכה ב־1997. זהו גם שמו של מושב בחבל מודיעים בשפלה שהוקם ב־1953. המושב התפרק, ולא הרחק מאותו מקום, בין לפיד ומתתיהו, נוסד ב־1991 יישוב באותו שם. בסמוך רחובות בשם יישובים אחרים, ובהם יפעת וגינתון.

מנורת המאור (15) ג 3

שם ספרו של רבי יצחק אבוהב (המאה ה־14), מגדולי הדרשנים ומכנסי האגדות בספרד. נהג לפתוח כל דרשה בדבר מוסר, להביא לו ראייה מהאגדה ולהמשיך באגדות קרובות הנשזרות זו מזו; שכן, דעתו היתה שהאגדות הן ה"מאור" שבתורה, מושכות לב אדם לעצה טובה – ולכן עשויות להדריך אותו בדרך הישר. מדרשות אלה ערך את הספר, שהוא לקט אגדות המסודר לפי עניינים (ולא לפי סדר הפרשיות בתורה או לפי סדר הופעתן בתלמוד); בחירת שבעת הנושאים – כמספר הקנים במנורת המקדש – מלמדת על היעד המוסרי ומסבירה מדוע היה לאחד מספרי היסוד בספרות המוסר. במרכז עומד נר תלמוד תורה, ואחריו נר המצוות, הדיבור הטהור והמחשבות הטהורות מעבר מזה; ומעבר מזה – החזרה בתשובה למי שנכשל באחד מאלה.

מנחם בן סרוק (המאה ה־10) ב 2

חוקר הדקדוק העברי. נולד ופעל בספרד המוסלמית. גדל בבית אביו של חסדאי* אבן שפרוט וכמזכירו של חסדאי עצמו כתב בשמו מכתב למלך כוזר היהודית (ראו הכוזרי). ספרו *המחברת* הוא מילון תנ"כי שנכתב בעברית (בניגוד לספר *השורשים* של אבן ג'נאח*, למשל, שתורגם מערבית). דונש* בן לברט מתח ביקורת קשה על *המחברת* – בעיקר על ההנחה שיש בעברית שורשים בני שתי אותיות ואף אות אחת (!) – וחולל ויכוח ממושך.

מניה וישראל (7) ד 3

מניה (וילבושיץ, 1879–1961) וישראל (1886–1961) שוחט נולדו ברוסיה, עלו לארץ־ישראל ב־1904 והיו ממנהיגי העלייה השנייה וממייסדי בר גיורא* והשומר*. מניה היתה פעילה בתנועה המהפכנית ברוסיה, נאסרה, ועם בואה ארצה ערכה סיור מקיף בסוריה והציעה למקד את מפעל ההתיישבות היהודי בחורן – האזור ממזרח לגולן.

היתה בעלת השפעה הן בארגון בר גיורא והן בארגון השומר בזכות אישיותה. היתה פעילה בארגון ההגנה* ויצאה לחוץ לארץ לרכוש נשק. במלחמת העולם השנייה יזמה הקמת ליגה לידידות עם ברית-המועצות. ישראל למד חקלאות בגרמניה, נטל חלק בהגנה העצמית בגרודנו, ואחרי עלייתו עמד בראש ארגוני בר גיורא והשומר. היה ממייסדי גדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור*, ההסתדרות* וארגון הפועל.

מנשה בן ישראל (1604–1657) (21) ג 3
 רב ומלומד בעל שם לא רק בקרב היהודים. נולד למשפחת אנוסים במדירה השייכת לפורטוגל, והיגר להולנד עם אביו ששב ליהדותו. מנשה, הבן הצעיר, היה דרשן בגיל 18 והקים בית דפוס באמסטרדם בהיותו בן 22. בביתו היו מתכנסים יהודים ושאינם יהודים לשמוע דברי חכמה מפיו, וכן כתב ספרים רבים. ספרו *מקוה ישראל* מבטיח שהגאולה בוא תבוא – אך לא לפני שהיהודים יתפזרו בכל העולם, וזאת בהתאם לתורת האר"י*. בשנות חייו האחרונות פעל באנגליה כדי שארץ זו תתיר ליהודים לחזור אליה, ונכשל; הקהילה היהודית התחדשה בלונדון רק ב־1690, 400 שנה אחרי שהיהודים גורשו מאנגליה.

מסילה א' [סמטה] (20) ב 3
 מסילת הרכבת מיפו לירושלים חצתה בעבר את תל־אביב, ומהרחוב שנקרא בשמה, רחוב המסילה, יצאו שתי סמטאות. שם הרחוב בוטל, אך הסמטאות נותרו.

מסילה ב' [סמטה] (20) ב 3
 ראו לעיל.

מסילת העולים (21) ד 3
 על שם העולים שהובאו תחילה הנה, לבית שקלט אותם בימיהם הראשונים בארץ; המסילה מחברת את רחוב העלייה* עם רחוב צ'לנוב.

מסילת וולפסון [דרך] (21) ד 3
 על שמו של דוד וולפסון*; המסילה מחברת את הרחוב הקרוי על שמו לרחוב אברבנאל.

מסילת ישרים (21) ג 4
 ספר מוסר שכתב רמח"ל* בימי שבתו באמסטרדם. הטיף למאמץ מצד האדם היהודי לעלות בהדרגה בהתנהגותו המוסרית עד שיעשה צדיק גמור. הספר, הנקרא עד היום, היה פופולרי בקרב תלמידי הישיבות, ובעיקר בקרב "תנועת המוסר" מיסודו של רבי ישראל ליפקין סלנטר – כספרו של רבנו בחיי אבן פקודה, *חובות הלבבות** וספרים אחרים.

מסלול [סמטה] (19) ד 2
 מושב בנגב הצפוני-מערבי, מערבית לאופקים. נוסד ב-1951 בידי עולים מפרס, ושמו שאוב מתאור מדבר בתנ"ך, "והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים [...] והיה שם מסלול ודרך, ודרך הקדש יקרא לה" (ישעיהו, לה).

מסקין, אהרון (1898-1974) (7) ג 3
 שחקן, מראשוני הבימה*. נולד ברוסיה, והיה בעל השקפת עולם פועלית. התגייס לצבא האדום עם פרוץ המהפכה ועלה לדרגת קצין. ב-1919 היה אחראי לחלוקת מזון במוסקבה, נפגש עם אנשי הבימה וסייע להם בהשגת מצרכי מזון וחומרי הסקה. הצטרף לתיאטרון ועלה עמו לארץ-ישראל. היה חתן פרס ישראל בתש"ך-1960. גילם בכשרון עשרות תפקידים על הבמה.

מסריק, תומס (1850-1937) [שדרות] (16) ב 3
 הנשיא הראשון של צ'כוסלובקיה. היה מרצה לפילוסופיה, תחילה בווינה ואחר כך בפראג; כתב ספר בשם השאלה הצ'כית ב-1895. עמד בראש התנועה לשחרור צ'כיה ב-1915, הקים לגיון צ'כי שלחם לצד "מדינות ההסכמה" מ-1917 ועם הקמת צ'כוסלובקיה העצמאית נבחר לנשיא. הוא חזר ונבחר עד 1934, אך ב-1935 פרש מטעמי גיל. השמיע את קולו בגנות האנטישמיות, תמך בציונות ובזכותו של עם ישראל על ארץ-ישראל והיה ראש המדינה הראשון שביקר בארץ-ישראל בימי המנדט. אזרחות כבוד של תל-אביב הוענקה לו ב-1935. על שמו כפר מסריק מדרום לעכו, שהוקם במסגרת יישובי חומה ומגדל ב-1938 ובין מקימיו היו גם חברי גרעין מצ'כוסלובקיה.

מעבר יבוק (14) ב 3
 שם ספרו של רבי אהרן ברכיה בן משה ממודנה (המאה ה-17), הכולל דינים ומנהגים לגבי טיפול בחולה, באבל וכן בנפטר. השם מרמז למאבק איתנים, המזכיר את הלחימה במר המוות, אלא שבתנ"ך התקיים כשחצה יעקב אבינו את הנחל בשובו מפדן: "ויקם [יעקב] בלילה ההוא [...] ויעבור את מעבר יבֶק [...] וַיֵּוֹתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר" (בראשית, לב); נחל יבוק זורם ממזרח לירדן (דרומית לירמוך) ונשפך אליו. בסמוך רחובות נוספים בשם יצירות ספרותיות, ובהם *ילקוט הרועים וחיי אדם*. (ראו גם מסגרת בעמוד 265.)

מעוז [סמטה] (19) ד 3
 גבורה ותעצומות נפש, ומאוחר יותר – מקום שמגינים עליו בזכות תכונות אלה. היה זה שמו הראשון של קיבוץ בעמק בית שאן שנוסד ב-1937 במסגרת יישובי חומה ומגדל; היום נקרא היישוב מעוז חיים, על שם חיים שטורמן (עלה ארצה

ב-1906), שנהרג באזור ב-1938 עם שניים מחבריו. אשתו, עטרה, שכלה גם את בנה ונכדה: משה שטורמן, הבן, היה מראשוני הפלמ"ח ונפל במלחמת העצמאות בקרב בעמק בית שאן; חיים שטורמן, בנו של משה, נפל בפעולת צה"ל באי גרין ב-1969.

מעון (22) א 3
לפי אחת ממסכתות התלמוד, זהו החמישי משבעת הרקיעים: "וילון*, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות" (חגיגה, יב), מקום השכינה: "ממעון קדשו יתן קולו" (ירמיהו, כה), הנרמז גם בשם ספרה של רחל איתן, *הרקיע החמישי*. (וכן שמן של שתי ערים עתיקות, אחת דרומית לחברון, ובסביבתה הסתתר דוד* מפני שאול*; עיר זו התקיימה גם בימי בית שני ואף אחרי החורבן: בחפירות במקום התגלו שברי מנורה ושרידים אחרים מבית כנסת שהתקיים בעיר עד המאה ה-7 לספירה. העיר השנייה היתה בנגב הצפוני-מערבי, סמוך לנירים, ובחפירות שנערכו בה התגלתה רצפת פסיפס מרהיבה של בית כנסת מהמאה ה-6 וה-7 לספירה. מעון היה שמה של מועצה אזורית ליישובים בנת באר שבע; ב-1981 הוקמה היאחזות נח"ל בשם זה דרומית לחברון, שהפכה ליישוב שנה לאחר מכן.)

מענית (27) ג 2
תלם, חלק משדה שנחרש. זהו שמו של קיבוץ בשולי השומרון, מזרחית לעין שמר. הגרעין המיישב עלה ב-1935 לאתר בתחומי כרכור, ועבר לאתר הקבע ב-1942, ליד שרידי העיר התנ"כית ארובות והעיר מימי בית שני, נרבטא (מהמקומות שבהם התבצרו הקנאים במרד נגד הרומאים). במלחמת העצמאות צרו הערבים על הקיבוץ והתקיפו אותו פעמים אחדות.

מעפילי אגוז (18) ב 2
12 פעמים הפליגה הספינה הקטנה "אגוז" מחופי מרוקו, ועל סיפונה יהודים שהוברחו מארץ זו ושיעדם היה ישראל. בפעם ה-13 יצאה בינואר 1961 עם 44 מיהודי מרוקו בדרכה לתחנת ביניים בגיברלטר, וטבעה מול חופי מרוקו. 22 גופות בלבד נמשו מהים והובאו לקבורה ארעית במרוקו; 30 שנה לאחר מכן הועלו עצמותיהם ארצה ונטמנו בהר הרצל בירושלים. האסון גרם לזעזוע כבד, ובעקבות לחץ שהופעל על ממשלת מרוקו הותר ליהודים לצאת מארץ זו.

מעפילי סלואדור (26) ב 2
לכבוד חללי ספינת המעפילים "סלואדור". ב-1940 גירשה ממשלת בולגריה 400 יהודים בספינה זו, שלא

הצליחה להביא את נוסעיה לחוף מבטחים מפני שירדה למצולות בסערה בים השיש (מרמרה). 256 מנוסעי הספינה טבעו.

מפרץ שלמה (23) ג 4
מפרצון בשארם א־שייח' בקצה חצי האי סיני, שמחופו נשלט מעבר טירן, בין סיני ובין האי טירן (יטבת), ושימש עד מלחמת ששת הימים לחסימת השיט בפני ספינות ישראליות שביקשו להפליג צפונה במפרץ אילת.

מצדה (17) ג 2
שרידי מבצר גדול המשקיף מראש צוק על ים המלח הנמצא 450 מטר מתחתיו. הוקם לפני יותר מאלפיים שנה בידי יונתן הנפסי* שהנהיג את החשמונאים* אחרי מות יהודה המכבי*, והפך בימי המלך הורדוס לארמון ואחד המבצרים החזקים ביותר ביהודה. סיפור מצדה מופיע אצל יוסף בן מתתיהו, שסיפר במלחמת היהודים נגד הרומאים איך לחמו ומתו שם הקנאים כשלוש שנים אחרי חורבן ירושלים: הנאום ששם בפיו של אלעזר בן יאיר, וסיפור התאבדותם של 960 איש אשה וילד כדי שלא ליפול בידי האויב, הפכו לסמל ולתקדים – אם ליהודים במצודת יורק באנגליה, אם לסיפור על התשעים ושלוש* ויש לה הד גם ביצירתו של למדן* מסדה. בחפירות ארכיאולוגיות מקיפות שערכו באתר ידן* ואחרים בשנות ה־60 של המאה ה־20 התגלו ארמון מפואר (הצפוני); חומות, מחסנים וכן שרידי בית כנסת, מקווה וסימנים אחרים לחיים יהודיים.

מצובה (19) ד 3
קיבוץ בגליל המערבי, לא הרחק מחניתה*. הוקם ב־1940 בידי גרעין עליית הנוער* מגרמניה. שמו נגזר משם עיירה הנזכרת בתלמוד, פי־מצובה – המזוהה לפי השם הערבי, ח'רַבַּת פי מצובה.

מצודת בֵּיתֶר (19) ד 2
עיר מבצר קדומה, שעם נפילתה תם מרד בר כוכבא (135 לספירה). משערים שמקומה מדרום־מערב לירושלים; התל המתנשא במעלה הכפר הערבי בֵּיתֶר נקרא בפי תושבי המקום ח'רַבַּת אל יהוד – חורבַת היהודים. לא הרחק משם, מערבה, המושב מבוא ביתר שהוקם ב־1950 בידי גרעין תנועת בית"ר; ודרומית מערבית נמצא היישוב ביתר עלית שהוקם ב־1985.

מצפה (16) ב 3
מושבה קטנה בגליל התחתון, סמוכה לטבריה*. שמה נגזר מכך שהיא צופה על הכנרת. הוקמה בידי אנשי העלייה השנייה מרוסיה ב־1908 (חודשים ספורים לפני שנחנכה

שכונת אחוזת בית*). בסמוך רחובות על שם יישובים נוספים, מגידו וגזר.

מקוה ישראל (21) ג 2
 בית ספר חקלאי היהודי והיישוב החקלאי הראשון שהקימו יהודים בארץ בעת החדשה. את הקמתו יזם ב־1869 קרל נטר*, נציג כל ישראל חברים* בארץ. ממשלת תורכיה נענתה והקציבה 2,400 דונמים להקמת בית הספר. השם נגזר מההפטרה לפרשת השבוע בתנ"ך בשבוע שבו נערכה חנוכת הבית: "מְקוֹה יִשְׂרָאֵל ה', כֹּל עֲזָבֶיךָ יֵבֶשׁוּ [...] כִּי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים" (ירמיהו, יז). היום המקום הוא שמורה בלב אזור עירוני צפוף, לא הרחק מצומת חולון; אבל עם הקמתו ב־1870 היה מבודד לחלוטין. ב־1898 נערכה ליד שער בית־הספר הפגישה בין הרצל ובין קיסר גרמניה וילהלם השני. נעשו בו ניסיונות נטיעה חדשניים (הגן הבוטני), הוקם בו היקב היהודי הראשון בארץ ועוד. לא הרחק רחובות על שם יישובים שהם גם בתי ספר: עיינות, בן שמן, שפיה.

מקור חיים (21) ג 4
 שם ספרו של שלמה אבן גבירול*, והוא ניסוח משלו לפילוסופיה הניאו־אפלטונית. הספר נכתב בערבית, תורגם ללטינית ושימש כנדבך חשוב להשקפותיהם של אבות הכנסייה הנוצרית; רק במאה ה־19 התברר כי מחברו יהודי.

מקלף, מרדכי (1920–1978) (15) ד 4
 הרמטכ"ל השלישי של צה"ל. נולד במוצא*, במאורעות תרפ"ט־1929 שרד מהטבח שבו נרצחו כל בני משפחתו בידי פורעים ערבים. שירת בפלוגת הלילה של וינגייט*, התנדב לצבא הבריטי במסגרת החי"ל* ושירת כקצין במלחמת העולם השנייה. השתתף במלחמת העצמאות בחזית הצפון, היה סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם, ונעשה רמטכ"ל לשנה אחת, 1953, שבה הורה על הקמת יחידה 101, ביצע קיצוצים וקיבל על עצמו להטיל על צה"ל משימות לא צבאיות כקליטת עלייה במעברות: בשנת רמטכ"לותו היו ביישובים ארעיים אלה 220,000 נפש, כחמישית מתושבי המדינה.

מקראי קדש (19) ג 3
 שם ספרו של צבי פסח פראנק (1873–1960), רבה של ירושלים הנחשב לאחד מגדולי הרבנים בארץ־ישראל. נולד בליטא, למד בישיבות טלז וסלובודקה, עלה ארצה ב־1893 והתיישב בירושלים. ב־1895 נשא אשה, וב־1902 עבר לבדו ליפו כדי ללמוד בפרישות. היה ידידו של הרב קוק*, וב־1919 המליץ לבחור בו לרבה של ירושלים. נחשב למנהיג הפלג

המתון של "היישוב הישן" (החרדים) ומילא תפקיד מפתח בהקמת הרבנות הראשית לארץ-ישראל ב-1921. ב-1936, אחרי פטירתו של הרב קוק, נבחר לרב של ירושלים.

מרגולין, אליעזר (1875-1944) (20) א 2
מפקד אחד הגדודים העבריים בצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה. נולד ברוסיה, עלה עם משפחתו ב-1893 וגר ברחובות. עם מות הוריו היגר לאוסטרליה ב-1901, ב-1914 גויס ולחם בגליפולי ובצרפת, נפצע, ומאוחר יותר מונה למפקד הגדוד ה-39 של קלעי המלך, אחד משלשת הגדודים העבריים שהתגייסו לסייע בכיבוש הארץ. הוצב בארץ-ישראל לאחר המלחמה, ונחלץ עם חייליו להגנת תל-אביב במאורעות תרפ"א-1921, שבמהלכן נרצחו ברנר* וחבריו בבית יצקר*. השתחרר ושב לאוסטרליה, שבה נפטר. ב-1950 הועלו עצמותיו ארצה ונטמנו ברחובות.

מרגוע (27) ג 3
שלוה, שקט - מי שילכו בדרך הטוב, ימצאו "מרגוע לנפשם" (ירמיהו, ו) - התגלגלה ביצור לשוני שעבר בינתיים מן העולם: בית מרגוע. ואכן, בסמוך - רחוב מנוחה.

מרגלית, מאיר (1906-1974) (6) א 3
שחקן קומי. נולד בפולין והתחנך בעברית ברוח הציונות. עלה עם קבוצת החלוץ* ב-1922 והצטרף לגדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור. עוד בימיו בגדוד בלט בכשרון המשחק שלו. נבחן והתקבל לתיאטרון "אהל", שבו שיחק בתפקידים רבים, ובהם החייל האמיץ שווייק במחזה לפי ספרו של ירוסלב האשק ופלסטף של שייקספיר בגני וינדזור העליונות.

מרגנית (5) ד 2
פרח בר חד שנתי תכול או כחול עמוק. לבו אדום ואבקניו צהובים. פורח במשך כל חודשי השנה. היו מי שבלבלו בין המרגנית ובין החיננית* הלבנה שלבה צהוב.

מרדור, מוניה-מאיר (1913-1985) (18) ב 3
מאנשי הרכש הבטחוני. עלה לארץ-ישראל ב-1933, ומ-1936 גויס למנגנון הקבע של ההגנה*. שימש בתפקידי פיקוד והדרכה, מהטייסים העבריים הראשונים, ובשנות ה-40 - הממונה על ההעפלה מארצות ערב; עמד בראש פעולות הרכש בחוץ לארץ, וב-1948 היה ממניחי היסודות לחיל האוויר ולא על. כן נשא בתפקידים שונים במשרד הביטחון ובהם מנכ"ל ראשון של רפא"ל; ב-1980, שנתיים אחרי פרישתו, הוענק לו פרס בטחון ישראל על מפעל חייו. כתב ספר על עלילותיו בהגנה, בשליחות עלומה.

מרדכי [סמטה] (20) **ב 3**
 על שם מרדכי אנילביץ*. בסמוך רחובות רבים על שם אישים ומושגים מימי השואה, הגבורה וההעפלה.

מרזוק ועזר (22) **ב 4**
 על שם שני נידוני "עסק הביש" בקאהיר, ד"ר ליאטו משה מרזוק (1926-1955) והמהנדס בכור שמואל עזר (1934-1955), שהתגייסו למה שהבינו כפעולה למען ישראל ב-1954, נתפסו, נשפטו והוצאו להורג עם בינט* הישראלי. מרזוק היה נצר למשפחה קראית, למד רפואה בצרפת וחזר למצרים כרופא מנתח, גויס למודיעין והיה בדרגת רב-סרן. עזר הצעיר ממנו היה יליד מצרים, שימש כמורה באלכסנדריה וכמפקד רשת היהודים שפעלה מתוך אמון כי פעולתם תסייע לישראל היה בדרגת רב-סרן. השניים נתפסו עם שמונה מחבריהם בעקבות כשלונו "עסק הביש" ביולי 1954, נידונו למוות ונקברו בבית העלמין היהודי בקאהיר; הנידונים האחרים נשפטו למאסר. האחראים לפעולה הכושלת הטילו את האחריות זה על זה, ראשי המדינה הסתבכו בפרשה וכמה מהם התפטרו. נידוני הפעולה האחרים שוחררו מהכלא המצרי ב-1967 במסגרת חילופי השבויים אחרי מלחמת ששת הימים*.

מרחביה (21) **ד 2**
 היישוב העברי הראשון בעמק יזרעאל, חווה חקלאית שהוקמה ב-1911 והתפרקה ב-1922. באותה שנה ממש הוקם בסמוך המושב מרחביה. הקיבוץ הנקרא בשם זה הוקם ב-1929. אחד מחברי הקיבוץ היותר מפורסמים היה מאיר יערי*.

מרטון, ארנו יחזקאל (1896-1960) (19) **ג 1**
 עורך עיתון וממנהיגי יהדות הונגריה וטרנסילבניה. היה ממייסדי העיתון בהונגריה **אוי קלט** (המזרח החדש) ועורכו מ-1919 עד מותו, תחילה בקלוז' שבטרנסילבניה ואחר כך בתל-אביב. קלוז' עברה מיד ליד, ובהיותה חלק מרומניה היה ממייסדי מפלגה יהודית בארץ זו, סגן ראש העיר ואף חבר הפרלמנט הרומני. במלחמת העולם השנייה סופחה קלוז' להונגריה ונפסקה הופעתו של העיתון. אז עבר לבודפשט, ועם הכיבוש הנאצי - עבר לבוקרשט ואירגן משם פעולות הצלה. בתום המלחמה חידש את הופעת **אוי קלט** - בתל-אביב. הקים את הפדרציה העולמית של יהודי הונגריה ועמד בראשה, היה חבר נשיאות הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית וממייסדי המפלגה הפרוגרסיבית - לימים הליברלים העצמאים. ספרו על יהודי הונגריה נכתב בהונגריה ותורגם לאנגלית.

מרידור, יעקב (1913–1995) (6) ב 2

ממפקדיו הראשיים של האצ"ל, ח"כ ושר בממשלה. נולד בפולין, הצטרף לבית"ר ב-1930 ועלה לארץ-ישראל ב-1932. הצטרף לאצ"ל* ב-1933, ומשהחליט הארגון להפסיק את הפעולות ב-1939 – נשלח מטעם בריטניה לפעולת החבלה בחבניה, עיראק, שבה נהרג רזיאל*. בשובו מונה למפקד האצ"ל. ויתר על התפקיד ב-1944 והיה לסגנו של בגין*, נאסר ב-1945 ונשלח למעצר עם גולי אריתריאה*. ברח, נתפס ושוב ברח – ובסופו של דבר הגיע לפאריס באפריל 1948. מאז קום המדינה היה חבר כנסת מטעם תנועת החרות, כתב ספר על עלילותיו, *ארוכה הדרך לחרות*, והיה ממיסדי חברת ספנות. ב-1981–1984 היה שר הכלכלה בממשלות בגין ושמיר.

מרים החשמונאית (המאה הראשונה לפנה"ס) (16) ב 1

רעייתו של הורדוס שמלך על יהודה יותר מ-30 שנה (37–4 לפנה"ס). בתו של אלכסנדר, שאחיו היה המלך אנטיגונוס* (מתתיהו); הורדוס נשא אותה, כבש את ירושלים ושלח את אנטיגונוס אל מותו. אחר כך נרצח אחיה בפקודת הורדוס. משהגיע תורה, האשים אותה הורדוס כי ניסתה להרעילו, ואף היא הומתה (בשנת 29 לפנה"ס). את שני הבנים שילדה להורדוס, אלכסנדר ואריסטובולוס, ציווה המלך להמית כעשרים שנה אחר כך. נכדה, בנו של אריסטובולוס, היה למלך אגריפס*.

מרים – כן, הורדוס – לא

הרחובות על שמות החשמונאים ותקופתם מרוכזים סמוך לנהר הירקון. ביניהם גם רחוב על שם מרים החשמונאית, שהיתה אשתו של המלך הורדוס ואם שניים מבניו; אולם להורדוס עצמו אין רחוב, וזאת משום שמלך זה, צאצא של גרים מאדום, היה מן המלכים האכזריים ביותר שידע העם היהודי. הורדוס היה אמנם מן הבנאים הגדולים בארץ-ישראל, הקים ערים, הרחיב את בית-המקדש ובנה מבצרים, אבל יותר מכך הוא זכור כמי שרצח רבים, גם מן הקרובים אליו, ובהם אשתו מרים וכמה מבניו.

מרכוס, דוד (1902–1948) (5) ג 3

אלוף בצה"ל שנהרג בשוגג במלחמת העצמאות. נולד בארצות-הברית, למד באקדמיה צבאית וסט פוינט, התגייס לצבא האמריקאי במלחמת העולם השנייה והגיע לדרגת קולונל. התנדב לסייע ליישוב במלחמת העצמאות, כינה את עצמו "מיקי סטון" ומונה למפקד חזית ירושלים. פיקד על מבצע בן נון (ב) ועל מבצע יורם. נהרג באבו

גוש מפני שלא הבין כי זקיף דורש ממנו – בעברית – להזדהות. לא הרחק מהמקום שבו נהרג הוקמה אנדרטה לזכרו, בתחומי היישוב הדתי טלז-סטון בהרי יהודה ליד אבו גוש.

מרכולת (21) ד 1

סחורה אך גם מסחר. השם סמלי, ורומז למקומו של הרחוב באזור המסחרי של העיר. בסמוך "שוק לוינסקי", ומזרחה לו רחובות השוק והמשביר.

מרכז בעלי מלאכה (21) ד 1

שכונה שהוקמה ב-1912-1913 והצטרפה לתל-אביב ב-1923. מקימיה היו בעלי מלאכה שהתארגנו עוד ב-1909 בעזרת שיינקין*, שרחוב הסמוך לשכונה נקרא על שמו. נקראה תחילה מחניים, ואחר כך בעלי מלאכה א, והיו בה רחובות בשם חכמים שהיו בעלי מלאכה, כרבי יוחנן הסנדלר*; ואילו הרחוב הנקרא בשם זה היה חלק ממרכז בעלי מלאכה ב.

מרכז גולדה לתרבות ואמנות – ראו מאיר, גולדה

מרכז דדו לתרבות ואמנות – ראו אלעזר, דוד

מרמורק, אלכסנדר, ד"ר (1865-1923) (16) א 4

חוקר וממציא תרכיב נגד קדחת הלידה – שממנה מתו נשים יולדות בשיעור ניכר עד אז. נולד בגליציה, למד רפואה בווינה ועסק במחקר רפואי במכון פסטר בפריז. המציא, בנוסף, תרכיב המרפא שחפת עד שלב מסוים במחלה. שירת כרופא צבאי במלחמת העולם הראשונה, ואחריה עסק בחקר הסוכרת והטיפוס. היה ציוני פעיל בקונגרסים הציוניים הראשונים וממקורביו של הרצל*. אחיו אוסקר העניק להרצל את ההשראה לדמותו של האדריכל באלטנווילנד. על שמו כפר מרמורק, היום שכונה ברחובות, שהקימו ב-1931 עולים מתימן.

מרסל ינקו – ראו ינקו, מרסל

מרק, אברהם יעקב, ד"ר (1884-1941) (6) ב 4

הרב הראשי של קהילת צ'רנוביץ; נרצח בשואה. היה מגדולי הרבנים, מנהיג יהודי בוקובינה וממנהיגי הציונות. ביום כניסתם לצ'רנוביץ אסרו אותו הנאצים ושרפו את בית הכנסת הגדול בעיר. מאוחר יותר הרגו אותו.

מרשל, לואי (1856–1929) (16) ב 1
 לוחם לזכויות האזרח וממקימי הסוכנות היהודית*. נולד בארצות-הברית כבן למהגרים יהודים מגרמניה. למד משפטים באוניברסיטת קולומביה, והשפיע על החקיקה בארצות-הברית ועל קידום האפרו-אמריקאים. היה פעיל בקהילה היהודית, וב-1915–1924 כיהן כנשיא הוועד היהודי אמריקאי. במלחמת העולם הראשונה היה ממייסדי הג'וינט וממנהליו. בוועידת השלום בוורסאי הצטרף לדרישה לתת זכויות לאומיות למיעוטים במזרח אירופה. אף-על-פי שלא היה ציוני, סייע בהקמת הסוכנות היהודית המורחבת ב-1929.

משגב עם (25) ג 1
 קיבוץ בגליל העליון, צפונית-מערבית לקרית שמונה וסמוך לגבול עם לבנון. הוקם ב-1945 בידי חברי הפלמ"ח. במלחמת העצמאות עמד בבידודו ושרד. חזר והפך ליישוב ספר בקו העימות נוכח התנכלות מגבול לבנון – מצד אש"ף (בשנות ה-70) והחיזבאללה.

משה (שלוש) (6) א 2
 על שמו של משה שלוש (1891–1968), חבר מועצת עיריית תל-אביב ובן למשפחת בוני העיר. גדל בנוה צדק*, בית אביו יוסף אליהו*. בהיותו בן עשרים היה פעיל בניהול חנות חומרי הבניין של המשפחה. ב-1928 נבחר למועצת העירייה, ולאחר פטירתו של מאיר דיזנגוף* ב-1936 בחרו בו חברי המועצה לראש העירייה; אולם שלטונות המנדט סירבו לאשר את מינויו, והוא כיהן בתפקיד יום אחד בלבד. באותה שנה ממש סייע לברוניסלב הוברמן* בהקמת התזמורת הסימפונית הארצישראלית, לימים התזמורת הפילהרמונית. במהלך חייו מילא תפקידים ציבוריים רבים; בין היתר יסד את לשכת המסחר ארץ-ישראל-פולין ואת האגודה לידידות ארץ-ישראל-צרפת, היה ממייסדי אגודת הספורט "דגל ציון", חבר הנהלת מכבי, יו"ר הנהלת מוזיאון תל-אביב וקונסול כללי של בולגריה בארץ (עד 1940).

משמר הגבול (7) ד 3
 יחידה שהוקמה במסגרת צה"ל ב-1950 והועברה למשטרה שנה לאחר מכן. מתחילת דרכה שולבו בה דרוזים, צ'רקסים ובדווים. פעלה בשמירה על הביטחון השוטף ביישובי הספר ולאורך הגבול הארוך והמפותל עם ירדן (היום "קו התפר") וכן בגבול סוריה ולבנון. עיקר מאבקם היה במסתננים – שחדרו לישראל למטרות שוד, ופדאיון ("המחרפים את נפשם") – שחצו את הגבול כדי לרצוח יהודים. אחרי מלחמת ששת הימים הופעלה היחידה

ברצועת עזה ובמקומות אחרים לסיכול מעשי חבלה וללכידת מחבלים, וכן בתפקידי שמירת הסדר בנמלי התעופה והים ועוד.

משמר הירדן (5) **ד 4**
 מושב בגליל העליון, סמוך לגשר בנות יעקב על הירדן. תחילה היתה חווה בשם שושנת הירדן, שהוקמה ב־1884, נעזבה ושוקמה כמושבה ב־1890 בשם משמר הירדן, נכבשה על ידי הצבא הסורי במלחמת העצמאות ונהרסה כליל; רבים ממגניה נפלו בקרב. שרידיה נמצאים היום בתחומו של קיבוץ גדות. המושב (הקיים היום) הוקם ב־1949 מערבית לאתרה של המושבה, ונקרא תחילה בני צפת.

משמר הירדן [סמטה] (5) **ד 2**
 ראו לעיל.

משעול סלע (17) **ד 2**
 נקרא על שם אפרים ולאח סלע, שפעלו רבות בתל-אביב ולמענה. נולדו בשלהי המאה הקודמת בוילנה, ליטא, ונשלחו בעידוד ההורים לארץ; ההורים ויתר בני המשפחה נרצחו בשואה. הרוח הציונית ואהבת ארץ-ישראל היו בבסיס ביתם. בנם עמנואל ממשיך בעשייה ציונית ובפעילות למען העיר; בין יוזמותיו בניית מלון הילטון.

מתתיהו כהן גדול (12) **ב 4**
 אבי שושלת החשמונאים* ומי שהניף את נס המרד נגד הסורים-סלווקים ונגד המתיוונים ששיתפו עמם פעולה, כפי ששמו מופיע בקטע מתפילת שמונה עשרה המיוחד לחנוכה: "בימי מתתיהו כהן גדול...". עם מותו נמשך המרד בראשות בנו השלישי, יהודה המכבי*. בנו השני, שמעון התרסי* היה לנשיא יהודה. הווארד פאסט תיאר את דמותו בספרו אחי גיבורי התהילה.